

BAROK U SINJU

Budimir, Karmen

Undergraduate thesis / Završni rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split / Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:172:541546>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-06**

Repository / Repozitorij:

[Repository of Faculty of humanities and social sciences](#)

UNIVERSITY OF SPLIT

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

ZAVRŠNI RAD

BAROK U SINJU

KARMEN BUDIMIR

Split, 2020.

Odsjek za povijest umjetnosti
Studij povijesti i povijesti umjetnosti
Umjetnost XVII. i XVIII. stoljeća

BAROK U SINJU

Student:
Karmen Budimir

Mentor:
prof. dr. sc. Ivana Prijatelj Pavičić

Split, rujan 2020.

Sadržaj:

1. UVOD	1
2. POVIJESNE PRILIKE.....	2
3. SINJ POD OSMANSKOM VLAŠĆU	3
3.1. MOREJSKI RAT (1684.-1699.).....	3
3.1.2. POČECI SUKOBA U DALMACIJI	4
4. DRUGI MOREJSKI RAT (1714.-1718.).....	9
4.1. SINJSKI RAT 1715. GODINE	10
5. URBANIZACIJSKI RAZVOJ GRADA SINJA.....	16
6. BAROKNA ARHITEKTURA GRADA SINJA.....	20
6.1. FORTIFIKACIJSKA ARHITEKTURA	21
6.1.1 SINJSKA TVRĐAVA	21
6.1.2. UTVRDA KAMIČAK.....	22
6.1.3. KVARTIRI	24
6.2. SAKRALNA ARHITEKTURA	25
6.2.1. CRKVA GOSPE SINJSKE.....	25
6.2.2. FRANJEVAČKI SAMOSTAN	35
6.3. PROFANA ARHITEKTURA	40
6.3.1. VELIKI MOST	40
7. SLIKA GOSPE SINJSKE.....	40
8. BAROKNI OLTARI U CRKVI GOSPE SINJSKE	47
8.1. GOSPIN OLTAR	47
8.2. VELIKI OLTAR.....	53
8.3. OLTARI SV. JOSIPA I SV. PAŠKALA I DIDAKA	53
8.4. OLTARI SV. ANTE PADOVANSKOG I SV. FRANJE	54
9. ZAKLJUČAK	57
10. LITERATURA.....	58
10.1. KNJIGE	58
10.2. ČLANCI	59
10.3. INTERNETSKI IZVORI.....	59
11. POPIS ILUSTRACIJA.....	60
BAROK U SINJU	62
Sažetak	62
Abstract	63

1. UVOD

Grad Sinj geografski se nalazi na zapadnom dijelu Sinjskog polja kroz koje protječe rijeka Cetina. Područje Sinjske krajine naseljeno je još od vremena prapovijesti, a iz vremena rimske antike ističu se naselja *Aequum* (Čitluk) i *Tilirium* (Gardun kod Trilja). Nekadašnja jezgra grada Sinja – Grad, smjestio se na uzvišenju u sjeverozapadnom dijelu Sinjskog polja. Smještaj Grada pokazao se izuzetnim zbog toga što je omogućavao kontrolu nad cijelim Sinjem, a služio je i kao predstraža Klisu.

U sklopu prvog dijela prikazane su povijesne prilike, to jest kako je došlo do prodora Osmanlija na područje Dalmacije, prilikom čega je osvojen i sam Sinj 1516. godine. Osmanlijska vlast nad gradom potrajala je sve do 1686. godine, kada upravu nad gradom preuzimaju Mlečani. Nakon povijesnog pregleda u kratkim crtama je prikaza urbanizacijskog razvoja grada sve do kraja XVIII. stoljeća. Središnji dio rada posvećen je baroknoj arhitekturi grada, u sklopu kojega je obrađena fortifikacijska, sakralna i profana arhitektura Sinja. U potpoglavlju o fortifikacijskoj arhitekturi prikazana je obnova Sinjske tvrđave po dolasku mletačkih vlasti te podizanje utvrde Kamičak i konjaničke vojarne Kwartira. Potpoglavlje o sakralnoj arhitekturi donosi detaljan pregled izgradnje samostana i crkve Gospe Sinjske koja je smještena u samom središtu grada. Crkva je tijekom godina doživjela brojne napade od strane osmanlijske vojske, kao i udare prirodnih sila. Kao posljedica navedenog došlo je do brojnih preinaka tijekom podizanja crkve, ali i samog unutrašnjeg uređenja.

Posljednji dio rada posvećen je prikazu unutrašnjosti same crkve. Kao najvažniji segment unutrašnjeg uređenja crkve izdvaja se barokni oltar sa slikom Gospe Sinjske. Uz detaljan prikaz ovog oltara i same slike, u radu su također opisani i oltari sv. Josipa, sv. Paškala i Didaka, sv. Ante Padovanskog, sv. Franje i veliki oltar.

2. POVIJESNE PRILIKE

U središnjem dijelu svog toka Cetina, prije nego li dođe do kanjona kojim utječe do svog ušća, prolazi kroz prostrano Sinjsko polje. U sjeverozapadnom dijelu polja, na istaknutom brežuljku smjestio se srednjovjekovni grad Sinj. Još za vrijeme prapovijesti te rimske antike, na navedenom mjestu nalazio se *Osinium*, utvrđeno naselje ilirskih, tj. delmatskih Osinijata, koji su posvjedočeni na jednom natpisu na kojem se spominje genij, duh-zaštitnik naselja. Za vrijeme rimske antike žarišta života bile su kolonije *Aequum* (Čitluk) te vojni logor *Tilirium* (Gardun kod Trilja).

Grad Sinj nastao je na križanju vrlo važnih prometnih puteva.¹ Prvog u smjeru sjever-jug koji spaja samu obalu i unutrašnjost te drugog u smjeru istok-zapad koji je u biti glavni prometni put kroz samu unutrašnjost Dalmacije, koji započinje na „drniškom području te se nastavlja preko Muća, Radošića, Sinja i Trilja dalje prema Imotskom i Neretvi.“²

Strateška važnost ovakvog položaja porasla je tijekom nestabilnih vremenima kasne antike, jer je tadašnji kaštel *Asinio* ili *Asinium* bio jedan od utvrđenja koja su tijekom VI. i VII. stoljeću branili obalu i prostor salonitanske unutrašnjosti. Već tada na Gradu se nalazila utvrda s crkvom u podnožju. Tom svjedoči prijepis jedne poruke koja je najvjerojatnije nastala tijekom VII. stoljeća, u kojoj se navode crkve ispod tvrđava u *Asiniju* i *Tiluriju*, za koje je nepoznati oporučitelj ostavio novac kako bi se nabavile svjetiljke i oprema.

Za vrijeme ranog srednjeg vijeka sinjska utvrda postala je administrativno središte Cetinske županije (kasnije i kneževine) koju je već u X. stoljeću spomenuo bizantski car-pisac Konstantin Porfirogenet. No, ono što je danas vidljivo na Gradu pripada vremenu razvijenog i kasnog srednjeg vijeka te kasnijim intervencijama iz razdoblja osmanlijske i mletačke uprave.

Sinj se u srednjovjekovnim izvorima prvi put spominje 1341. godine.³ Grad je 1345. godine postao glavno obitavalište velikaške obitelji Nelipić, te je postao kraljevska utvrda, „*Castrum regale Zyn*“.⁴ Kneževi Nelipići su u međuvremenu postali najmoćniji feudalski na ovim prostorima, te je Sinj poprimio izgled omanjeg srednjovjekovnog grad, koji je zadržao sve do prve polovice XVIII. stoljeća. Nakon Nelipića Gradom su vladale brojne feudalne

¹ Alduk, 2010., 59

² Alduk, 2010., 59

³ Alduk, 2010., 59-62

⁴ Alduk, 2010., 62

obitelji od kojih su najznačajniji Talovci. Razdoblje je to sve jačih turskih pritisaka koji su eskalirali krajem XV. i početkom XVI. stoljeća.

Godine 1516. Sinj je osvojen od strane Osmanlija koji su u njemu smjestili sjedište nahije.⁵ U administrativnom smislu pripadao je Bosanskom sandžaku, sve do pada Klisa kada postaje dio Kliškog sandžaka. Po dolasku Osmanlija stanovnici Sinjske varoši su mahom izbjegli, te je ona gotovo cijela pretvorena u kasabu. Tako je na mjestu današnje crkve sv. Frane podignuta džamija. Begovi su živjeli na svojim posjedima u okolici Sinja, koja je bila zaštićena brojnim kulama, a jedna od najvećih bila je upravo na mjestu današnje Kule. Dok su sela u brdovitijim područjima ostala u rukama kršćanskih obitelji.

Vojno značenje Sinja poraslo je nakon što su Mlečani Osmanlijama tijekom Kandijskog rata 1648. godine preoteli Klis te time najavili pomicanje granice prema dalmatinskoj unutrašnjosti.⁶

3. SINJ POD OSMANSKOM VLAŠĆU

3.1. MOREJSKI RAT (1684.-1699.)

Tijekom XVII. i XVIII. stoljeća Europu je zadesila velika ekonomska kriza, do koje je došlo zbog otkrića novih trgovačkih puteva. Što se posebice odrazilo na Mletačku Republiku.

Sve do *kandijskog rata* (1645.-1669.) Mletačka Republika je održavala stabilnost unutarnjeg tržišta, no gubitak otoka Krete po završetku rata pokazao se pogubnim za njezin ekonomski razvoj. Kako bi spasio državu, papa Aleksandar VII. dopustio je Mlečanima da prisvoje posjede pojedinih redovničkih zajednica, no zauzvrat su morali pristati na djelovanje isusovačkog reda na svom teritoriju, koje je bilo zabranjeno još od vremena Paola Sarpija. Trgovina sa sjevernom i srednjom Europom također je bila u lošem stanju, te su Mlečani izgubili mjesto važnog posrednika između Amsterdama i Levanta. Zbog ovakvog ekonomskog stanja Mlečani su nastojali održati dobre odnose s Osmanlijskim carstvom, a sve kako bi sačuvali posljednja uporišta na Bliskom istoku. Stav Mlečana promijenio se

⁵ Alduk, 2010., 62

⁶ Vrgoč, 2009., 67

nakon što je osmanlijska vojska poražena pod Bečom 12. rujna 1683., te su već sljedeće godine pristupili savezu kršćanskih država koji su činili papa, poljski kralj i austrijski car. Nakon veličanstvene austrijske pobjede kod Zente 1697. godine, austrijska diplomacija je umjesto da u potpunosti slomi osmanlijsku silu na Balkanu, usmjerila svoje snage prema Španjolskoj u kojoj je s Francuzima trajala borba za španjolsko prijestolje. Stoga se ubrzalo uspostavljanje mira s Osmanlijama koji je naposljetku i sklopljen 26. siječnja 1699. godine u Srijemskim Karlovcima.

3.1.2. POČECI SUKOBA U DALMACIJI

Tijekom Kandijskog rata Mlečani nisu ostvarili značajnije uspjehe na području Dalmacije, izuzev osvajanja tvrđave Klis, dok su Osmanlije zadržale područje Poljica i Makarskog primorja.⁷ Tako je Dalmacija i dalje zadržala status „mletačkog mostobrana na turskoj teritoriji.“⁸

No, unatoč slabim mletačkim uspjesima, rat je trgnuo zagorske seljake, koji su počeli vjerovati da se u savezu s mletačkom vojskom mogu suprotstaviti neprijatelju. Godine 1683. izbio je zemunički sukob, koji je u Kotarima još više povećao tenzije između naroda i spahija.⁹ Odmah po porazu osmanlijske vojske pod Bečom, stanovnici Kotara su se pobunili te očistili Kotare: „Karin, Vranu, Ostrovicu, osvojili tvrđave Drniš i Skradin. Franjevci Petar Tikličić i Andrija Resnica, s glavarima Petrova polja, Drniša, Vrlike, Zagore i Cetine molili su općeg providur da ih primi u mletačko podaništvo.“¹⁰ Nadbiskup je njihove molbe prenio papinskom državnom tajniku, kardinalu A. Cibi, koji mu je odgovorio da će narodu poslati oružje.

Položaj osmanlijskih spahija na području Dalmacije postao je lošiji po ulasku Mlečana u rat. Česti napadi lokalnog stanovništva na sinjsko područje dodatno su povećali uznemirenost među pučanstvom, te su ih upravo lokalni bojovnici poticali na neposluh spram osmanlijskih spahija poraženih pod Bečom. Sve to stvorilo je osjećaj nesigurnosti kod osmanlijskih podanika, a poražena i bijesna vojska koja se iz Austrije vratila bez plijena pokušala je zločinima nad podanicima vratiti izgubljeni ugled i nadoknaditi ratne gubitke.

⁷ Soldo, 2011a, 9-13

⁸ Soldo, 2011a, 13

⁹ Soldo, 2011a, 13

¹⁰ Soldo, 2011a, 13

Mlečani su pak podržavali napade lokalnih vojnika, te su ponovno oživjeli *cernide*, tj. seoske čete osnovane još u XVI. stoljeća, kojima je sada pristupilo domaće stanovništvo.

Jedan od prvih vojnih napada nakon službenoga početka rata odvio se krajem lipnja 1684. godine kada je manja grupa krajišnika pokušala izvući osmanlijsku posadu iz sinjske tvrđave, koja je pak predvidjevši zasjedu ostala unutar zidina tvrđave. Sličnih upada na bogato sinjsko područje bilo je sve više, poglavito iz Kaštela i drniškog područja, a lokalnim borcima i časnicima rasla je želja za osvajanjem sinjske tvrđave. S obzirom na to da se Mlečani nisu usudili na pokretanje vojne akcije, lokalni vojnici odlučili su je pokrenuti sami, te su tako htjeli dokazati svoju sposobnost za zahtjevnije vojne akcije, koju su im mletački časnici negirali. Ujedinili su svoje snage s narodnim borcima iz Kaštela, Klisa, Splita i Šibenika. Pod zapovjedništvom Alvisa Marcella su iz kliške tvrđave uzeli top, mužar te malo praha i olova, te se uputili prema Sinju u koji su stigli 21. listopada 1684. Vojnici su uspjeli izvući posadu iz tvrđave, te je došlo do kraće borbe nakon koje se osmanlijska vojska ponovno povukla u tvrđavu. S obzirom na nedostatak teškog naoružanja, krajišnici nisu ni pomišljali na osvajanje tvrđave, te su se sutradan u strahu od dolaska vojne pomoći neprijatelju iz Livna, povukli, ostavivši kao zaštitu tek jednu četu.¹¹

Izvanredni mletački providur Marini Michieli stigao je u Drniš prvog dana proljeća naredne godine, gdje su mu uz lokalne vojnike pristupili kotarski krajišnici. Sa sveukupno 7000 vojnika krenuo je prema Sinju. Dio vojske prešao je Cetinu te je u sukobu s Osmanlijama zapalio kulu Obrovac iznad Mostina.¹² Nakon tjedan dana pridružio im se providur Petar Valier sa „600 pješaka, nešto oklopnika, konjanika, hrvatskih vojnika u mletačkoj vojsci, s topom i s tri mužara.“¹³ Nakon čega je Michiel zapovjedništvo predao Valieru, koji pak nije imao ni ideju ni plan za opsadu tvrđave. Ovakvo stanje iskoristio je bosanski paša koji je braniteljima u pomoć poslao 5000 vojnika, koji su naposljetku porazili Valiera i natjerali ga u bijeg.¹⁴

Nakon pobjede Osmanlije su ojačale svoj položaj, te se početkom lipnja 1685. godine novi bosanski paša spustio do Sinja s 3000 konjanika i 2500 pješaka. Od kud je dio vojske krenuo na Klis i Zadvarje, no ti napadi su završili neuspješno. Krajišnici su s druge

¹¹ Soldo, 2011a, 14-16

¹² Vrgoč, 2009., 68

¹³ Soldo, 2011a, 17

¹⁴ Soldo, 2011a, 17-18

strane prodirali sve dublje na osmanlijski teritorij, o čemu svjedoče njihovi pohodi sve do Livna.¹⁵

Godine 1686. otpočeta je treća opsada sinjske tvrđave, koja je bila podosta bolje isplanirana nego li prethodne dvije. Glavna zadaća novog općeg providura G. Cornara bila je da trajno osigura cijelu središnju Dalmaciju, a prvi korak u ostvarenju iste bilo je osvajanje sinjske tvrđave.¹⁶ Poradi toga Cornaro je u Solinu okupio vojsku od „ 2000 plaćenika, 1000 ljudi s galijs, oko 600 plaćenika konjanika i 3000 krajišnika. Imali su 12 topova, 4 mužara (prangije) i dovoljno streljiva.“¹⁷ Prije samog pokreta Cornaro je u Sinj poslao dvojicu izaslanika kako bi od Omer-age zatražili predaju tvrđave. Nakon što je Cornaro saznao kako je njegov zahtjev odbijen od strane sinjskog zapovjednika, vojska se 19. rujna zaputila prema Sinju. Po dolasku vojske glavni logor podignut je nedaleko od današnjih Vučkovića kuća, a nakon ukopavanja vojske, grad je napadnut 25. rujna. Nakon četiri dana topničke vatre, 28. rujna probijene su zidine tvrđave kroz čije su ruševine vojnici oko 20:00 sati ušli u grad. Nakon tri sata krvave borbe osmanlijski otpor bio je ugušen, čime je Venecija stekla vrlo važnu tvrđavu s plodnom ali gotovo napuštenom krajinom, prostorom koji je činio snažnu predstražu Klisu.¹⁸

Naredne godine Osmanlije su ponovno pokušale, pod vodstvom bosanskog paše Mehmeda Atlagića zauzeti Sinj. Mehmed paša Atlagić, rođeni Cetinjanin, se koncem ožujka s vojskom od 13000 pješaka i 4500 konjanika spustio preko Prologa u Sinjsko polje. Osmanlije su topovskom paljbom oštetili zidine tvrđave, ali su branitelji uspjeli izdržati sve napade dočekavši pomoć općeg providura Cornara koji im je pritekao u pomoć s krajišnicima. Nakon čega su se Osmanlije dale u bijeg.

No Osmanlije ni u narednim godinama nisu odustajale od napada na Cetinsku krajinu, u koju ponovno upadaju 1690. godine. Na što su krajišnici odgovorili napadima na Kupreško, Livanjsko i Glamočko polje 1691. i 1692. godine. U tim napadima istaknuo se don Ivan Filipović Grčić koji je uz fra Pavla Vučkovića bio vođa Cetinjana. Tijekom 1697. cetinski krajišnici su provaljivali sve do Livna i Mostara, dok je posljednja godina Morejskog rata protekla u znaku oporavka osmanlijskih snaga. Koje su tom prilikom uspjele zauzeti kule na Hanu dok su na Čitlučkoj kuli potukli branitelje, poštedivši tom prilikom fra Pavla

¹⁵ Vrgoč, 2009., 69

¹⁶ Soldo, 2011a, 21

¹⁷ Vrgoč, 2009., 69

¹⁸ Soldo, 2011a, 21-24

Vučkovića koji je odveden u ropstvo poradi poznavanja turskog jezika. Zbog čega je postao tajnikom osmanlijskog paše Mustafe Daltabana.¹⁹ Osmanlije su potom napale Obrovac koji je tom prilikom zapaljen, nakon čega su se dio vojske povukao prema Vrlici, a dio prema Čačvini. No Sinjanima su u pomoć pristizale čete iz Zadra i Nina. Nakon što je neprijatelj dobio vijest kako se u Solinu okuplja velika vojska te da je opći providur stigao u Dicmo povukao se prema napušenoj Čačvini te preko Imotskog otišao prema Buškom blatu.²⁰

Kako bi bolje prošli u mirovnim pregovorima, Osmanlije su 1699. godine zauzele „Glavaš, Potravlje, stražu na Prologu, Čačvinu i kulu u Trilju, dok napadi na Vrliku i Zadvarje nisu uspjeli.“²¹

Mirovni ugovor između austrijskog cara, Osmanlijskog sultana te Venecije potpisan je 26. siječnja 1699. u Srijemskim Karlovcima.²² Mlečani su tim dobili „tvrđave Knin, Vrliku, Sinj, Zadvarje, Vrgorac, Čitluk i Gabelu na Neretvi s granicom udaljenom sat hod od njih. To je tzv. *Linea Grimani* ili „nova stečevina“ Mletačke Republike. U Cetinskoj krajini granica je išla linijom: Potravlje – Hrvace – Mrgude – Jasensko – Glavice - Mandačeva glavica – Turjaci – Trilj koji je pripao Osmanlijama – područje ispod Čačvine i dalje na Zadvarje.“²³

Potpisanim sporazumom okončan je *morejski rat*, rat koji je bio više napadački nego li frontalni, više pljačkaški nego li što je bio borbeni. Rat prepun paleži i osveta, koji je naposljetku prouzrokovao izmjenu cjelokupnog pučanstva na prostoru Zagore.²⁴

Nakon što je Sinj oslobođen, započeto je naseljavanje gotovo prazne Cetinske krajine razorene ratom, koje se vršilo iz tri smjera.²⁵ Prilikom dolaska kršćanskog naroda iz Bosne koji je pristizao uz pomoć krajišnika, „u listopadu 1687. stigli su i franjevci iz Rame koji su iz samostana sv. Petra donijeli sliku Majke Božje: *Majke od Milosti ili Gospe od Milosti*, danas Gospe Sinjske. U Sinju franjevci podižu skroman samostan s crkvom na mjestu današnjeg groblja sv. Frane“²⁶ Uslijedile su i seobe iz Hercegovine potaknute od strane Mlečana, kao i neplanirane seobe Poljičana.²⁷ Mlečani su novonaseljenom hrvatskom stanovništvu dali zemljišne posjede, pritom ih nadzirući postavljanjem „serdara svih cetinskih krajiških

¹⁹ Vrgoč, 2009., 71

²⁰ Soldo, 2011a, 30

²¹ Vrgoč, 2009., 71

²² Vrgoč, 2009., 71

²³ Vrgoč, 2009., 71

²⁴ Vrgoč, 2009., 71

²⁵ Vrgoč, 2009., 72

²⁶ Vrgoč, 2009., 72

²⁷ Vrgoč, 2009., 72

postrojbi.“²⁸ Stanovništvo je bilo organizirano u banderijama koje su bile predvođene harambašama. Čija je zadaća pak bila da vodi narod tijekom vojnih pohoda, te da nadziru stanje u okolnim selima i Sinjskoj varoši. Dok je pak vojna i civilna vlast bila u rukama mletačkog providura.²⁹ „Redovna vojska dijelila se na prekomorske postrojbe (*Ultramarine*) i hrvatsku konjicu (*Cavalleria Crovata*). Vojnici su živjeli u za njih određenim kućama (*kvartirima*) u tvrđavi ili ispod nje u Sinjskoj varoši.“³⁰

ILUSTRACIJA- SINJ POD OSMANSKOM VLAŠĆU

Slika 1. Cornarovo osvajanje sinjskog Grada 1686.,

(Izvor: Vrgoč, 2009., 69)

²⁸ Vrgoč, 2009., 72

²⁹ Vrgoč, 2009., 74

³⁰ Vrgoč, 2009., 74

4. DRUGI MOREJSKI RAT (1714.-1718.)

Morejski rat podosta je iscrpio kako u ekonomskom tako i u vojnom smislu Mletačku Republiku. Nedugo nakon kraja ovog sukoba s Osmanlijski carstvom, na pomolu je bio novi.

Najvažniji razlog za novi rat bila je odluka Porte da u potpunosti ukloni kršćansku vojsku s Peloponeza (Moreje). Mlečane je njihov poslanik u Carigradu, Andrea Memmo upozorio kako je sve uočljivije protumletačko raspoloženje u glavnom gradu. Njegove pretpostavke su se i obistinile kada ga je nedugo zatim, 8. prosinca 1713. pozvan od strane velikog vezira koji je navijestio rat Mletačkoj Republici. Već sljedećeg dana bio je objavljen ratni manifest.

Unatoč činjenici da je Moreja bila prepuna sjajnih tvrđava, bile su to tvrđave kojima je manjkalo vojnika ali i discipline. Zbog toga je mletačka vlada zatražila pomoć od ostalih europskih dvorova. Unatoč njihovim molbama pomoć im nije pristizala, izuzevši one upućene od strane pape i Malteškog reda koji su poslali par galija. S druge strane snažna osmanlijska flota zaputila se u Egejsko more. Osmanlijska mornarica stigla je tako do otoka Tinos 8. lipnja 1715., no izvanredni providur Bernardo Balbi odmah se predao. Ubrzo su pod neprijateljsku vlast pali: Peloponez, otok i tvrđava Aiyina u Salaminskom zaljevu, tvrđava Navplion, Suda i Spinagola. Nakon čega između Egejskog i Jonskog mora više nije bilo posjeda pod mletačkom vlašću.³¹

Kako ista sudbina ne bi zadesila i Krf njegovu obranu preuzeli su „providur Antonio Loredan i njemački general, feldmaršal knez Mathias von der Schuldenburg.“³² Zahvaljujući njima neprijatelj je ovog puta bio poražen. Odlučujuća bitka odvila se 13. kolovoza 1716. godine, kada su austrijske snage pod vodstvom Eugena Savojskog nanijele težak poraz neprijatelju, a godinu nakon 16. kolovoza 1717. Osmanlije su poražene kod Beograda. Čime su okončane osmanlijske pretenzije nad europskim teritorijem.

Ove pobjede podigle su moral mletačke vojske, koja je već 22. kolovoza 1716. godine porazila neprijateljske trupe na Krfu, čime je Jadran bio spašen.³³ Nakon ove pobjede Mlečani su uz pomoć austrijskog cara Karla VI., ponovno preuzeli kontrolu na „otoku Santa

³¹ Soldo, 2011a, 179-180

³² Soldo, 2011a, 181

³³ Soldo, 2011a, 181

Maura i tvrđavama Preveza i Vonizza. Došlo je čak do prodora Mlečana sve do Dardanela, gdje se 12. Lipnja 1717. vodila bitka kod otoka Imroz, doduše neodlučna, u kojoj je hrabrost pokazao Marcantonio Diedo.³⁴

Unatoč velikim pobjedama kršćanskih snaga, Austrija je zbog poteškoća u vezi pitanja španjolske baštine morala prihvatiti pregovore s neprijateljem, a Mlečani su iste morali prihvatiti.³⁵ „Mir je sklopljen u Požarevcu 21. srpnja 1718. godine. Njime je Austrija dobila zapadni dio Vlačke, Banata, Beograd i veći dio sjeverne Srbije, te desnu obalu Save i Une do podnožja planina. Mleci su izgubili Moreju a sačuvali samo otoke južnije od Otrantskih vrata, dio Albanije do Skadarskog jezera i Drač, gnijezdo gusara. U Dalmaciji su Mlečani u potpunosti uspjeli zahvaljujući borbenosti naših ljudi, tako da je pokrajina dobila svoje prirodne granice.“³⁶

4.1. SINJSKI RAT 1715. GODINE

Prijelomni trenutak prvog dijela Drugog morejskog rata na istočnojadranskom bojištu bila je bitka za Sinj, koja je vođena između osmanlijskih i mletačkih postrojbi krajem srpnja i u prvoj polovici kolovoza 1715. godine.³⁷

*„Posli toga (1.siječnja 1715., op p.) do šest dana, to jest na Vodokarstije istoga godišta 1715. Nabodeći se pod Sinjem Angelo Emo, general od Dalmacie, a na konaku ovdje u manastiru, dođoše Turci i navistiše Mlečanom rat (Ovi se rat zove sinjski)“*³⁸ ovim je riječima početak rata zapisao fra Petar Filipović, ljetopisac sinjskog samostana. Na ove riječi ratni duh proširio se među narodom Cetinske krajine, narodom koji je u ratu vidio jedini spas od neimaštine uzrokovane nedostatkom zemlje i blizinom granice. Prema riječima općeg providura Angela Ema, na pozive fra Pavla Vučkovića, da se zarad vjere pobune protiv Osmanlija, odazvali su se stanovnici prekocetinskih sela Livna i Duvna.³⁹

„Kao i prethodni ratovi uz obrambeni imao je i vjerski karakter. Uz redovnu vojsku podignut je i narod u banderijama. Turcima koji su skupili oko 60000 vojnika na Kupresu cilj

³⁴ Soldo, 2011a, 181

³⁵ Soldo, 2011a, 181

³⁶ Soldo, 2011a, 181-182

³⁷ Čoralić, Markulin 2016., 147

³⁸ Soldo, 2011a, 181

³⁹ Soldo, 2011a, 182

je bio prodor prema Zadru. Na čelu im je bio serasker Mustafa-paša Čelić.⁴⁰ Nakon što je spoznao kako je put preko Prologa teško prohodan, Čelić je odlučio ostaviti u Livnu većinu topova i teškog naoružanja, što se naposljetku pokazalo kobnim. Čelićeva vojska krenula je iz Livna 23. srpnja, a istog dana prethodnica od 2000 vojnika stigla je do rijeke Cetine počevši s pljačkom Sinjskog polja. U međuvremenu se ostatak vojske nakon silaska niz Prolog utaborio kod Obrovca.⁴¹ Odmah po dolasku Osmanlije su 24. srpnja razorile sela „Potravlja, Satrić, Lučane, Zelovo. Dva dana kasnije, neprijatelj je napao drvenu tvrđavu na otoku usred rijeke Cetine, po kojem se kasnije selo prozvalo Otok. Oko 6000 neprijateljskih vojnika napalo je tu tvrđavicu koju je branilo 170 naoružanih Otočana, a u borbi ih je podržavao župnik fra Stjepan Vučemilović. Prvi neprijateljski napad hrabri Otočani su odbili, ali je to još više razbjescilo napadače. Dan kasnije izvršili su opći juriš koji je trajao četiri sata. U *Dnevniku opsade* piše da su neprijateljske čete prešle preko mrtvih tjelesa rijeku i upale u otok. Svi su poginuli a među njima i fra Stjepan. Tek nešto žena i starijih ljudi palo je u ropstvo.⁴²

U navedenim monstruoznim pohodima neprijatelj nije poštedio ni crkve. O tome svjedoči zapis Petra Filipovića koji govori o sudbini crkve pod Kamičkom: „... na 8. augusta, Turci dadoše oganj (crkvi, op.p.) i izgori se svom zgradom do sami zidova. Također i crkva kod svetog Frane.“⁴³ Dok je u crkvi sv. Marije izgorilo „žita, vune, prediva i svake druge prateži...“⁴⁴ koju je narod sklonio u nju.

Sinjski providur Zorzi Balbi upozorio je providura Ema na neprijateljski prodor prema Vrlici s ciljem da krenu prema Zadru, što je ranije navedeno. Nakon tri dana opsade Vrlika je bila osvojena. S obzirom na to kako je već u svojim rukama imao tvrđavu na Čačvini i kulu na Gardunu, paša je bio uvjeren kako ista sudbina očekuje i Sinjsku tvrđavu.⁴⁵

Providur Emo smatrao je kako se snaga kako sinjske tvrđave krije u njenom teško pristupačnom položaju. S druge strane utvrda je sama po sebi bila zastarjela te se nije mogla prilagoditi novim oblicima ratovanja. Prvenstveno zbog nedostatka bastiona na bočnim stranama zidova, kao što je bio slučaj na svim novijim utvrdama. Najugroženiji dio utvrde bila je na zapadnoj strani neograđena visoravan, gdje se nalazio i sam ulaz.⁴⁶ Mlečani su taj

⁴⁰ Vrgoč, 2009., 75

⁴¹ Soldo, 2011a, 186-187

⁴² Soldo, 2011a, 187

⁴³ Soldo, 2011a, 188

⁴⁴ Soldo, 2011a, 188

⁴⁵ Soldo, 2011a, 188

⁴⁶ Čoralić, Markulin 2016., 171

dio opasali palisadom, dok je sama obrana povjerena „elitnoj satniji grenadira te manjem odredu *Oltramarina* iz pukovnije Corponesa.“⁴⁷

Vodstvo obrane sinjske tvrđave pripalo je Zorziu Balbiu. Dok neki povjesničari iznose podatke o broji od tisuću pa sve do tisuću i petsto branitelja utvrde,⁴⁸ prema dosadašnjim spoznajama posadu sinjske tvrđave činilo je oko „720 profesionalnih vojnika (od čega oko 620 vojnika i časnika talijanskog pješastva, oko 60 *Oltramarina* i 40 konjanika koji su se morali skloniti u utvrdu), oko 110 naoružanih lokalnih stanovnika, 30 topnika i poslužitelja topništva, te 11 liječnika i različitih obrtnika.“⁴⁹ Uz navedenu posadu, kao branitelji utvrde istakli su se i don Ivana Filipovića Grčića te franjevce na čelu s fra Pavlom Vučkovićem. Koji su neposredno pred početak opsade na postavili sliku *Majke od milosti* na oltar sv. Barbare u tvrđavnoj crkvi sv. Mihovila.⁵⁰

Osmanlije su prije potpune okupacije Sinja 7. kolovoza, posadi uputile poziv da se predaju, što je providur Balbi odlučno odbio. Sam tijekom opsade poznat je zahvaljujući dnevnicima providura Balbija i nepoznatog nam očevica. Prema njima saznajemo kako su, „od 7. do 14. kolovoza trajali topnički okršaji u kojima su mletački topnici barem jednom uspjeli osmanske topnike natjerati na premještanje položaja svoje bitnice. Topništvo je do 8. kolovoza utvrdu gađalo s položaja u blizini kuća serdara Tomaševića. Prema tvrdnjama providura Balbija, utvrdu su tukli topovi koji ispaljuju kugle od 30 libri (opsadno topništvo), 12 i 9 libri (poljsko topništvo) te minobacači (*da 100* i *da 300*). Zapazio je kako njihovo topništvo ne teži probiti zidove, već oštetiti skladišta i nastambe u unutrašnjosti utvrde, za što su minobacači bili i osmišljeni, dok su klasični topovi to postizali rikošetnim hicima. Providur Balbi je 11. kolovoza primijetio promjenu u načinu topničke paljbe Osmanlija. Tada su se, za razliku od prethodnih dana usmjerili na gađanje zidina nastojeći u njima napraviti otvor. Prema iskazu osmanskoga zarobljenika, utvrdu su gađala dva velika topa i, po njegovoj procjeni, dva minobacača. Do 13. kolovoza, kada je preslušan, kaza je da je samo jedna granata iz minobacača pogodila utvrdu, dok je još jedna eksplodirala u blizini Korlata. Manjih topova, kaza je, opsjedatelji imaju 15 ili 16. Također je potvrdio da topovi nisu uspjeli probiti palisad Korlata.“⁵¹

⁴⁷ Čoralić, Markulin 2016., 171

⁴⁸ Soldo, 2011a, 189

⁴⁹ Čoralić, Markulin 2016., 171

⁵⁰ Vrgoč, 2009., 76

⁵¹ Čoralić, Markulin 2016., 172

Istovremeno je neprijatelj u noći sa 7. na 8. kolovoza u tajnosti počeo kopati rovove u koje je smjestio topove, kako ih posada s tvrđave ne bi mogla onesposobiti.⁵² Sinjski providur u pismu napisanom 12. kolovoza izrazio je zabrinutost zbog činjenice kako „su neprijatelji toliko brojni da se u napadima mogu smjenjivati, a njegovi vojnici nemaju predaha.“⁵³

Paša Čelić kao što je navedeno, bio je uvjeren kako će sinjska tvrđava s lakoćom biti osvojena, stoga iz Livna nije prebacio većinu teških topova koje je imao na raspolaganju, ali ni dovoljnu količinu hrane za svoju vojsku. Prema pismima drugog očevidca opsade saznajemo, kako se cijena hrane u međuvremenu povećala, te kako vojnici nisu imali dovoljno sredstava da istu otkupe. Pored toga u vojsci je došlo do pojave srdobolja . Usprkos tomu topovski napadi neprijatelja postajali su sve snažniji.⁵⁴ Prema riječima očevidca „do 13. kolovoza rovovi su se sa strane varoši toliko približili bedemima da su vojnici u utvrdu golom rukom mogli bacati kamen. Posada je, dodao je, nastojala što više ometati ovaj posao opsjedateljima i u tomu je uspijevala upravo na najugroženijem dijelu utvrde- osmanski opkopari zbog otpora branitelja teško su napredovali prema Korlatu. Ujedno, prema njegovim saznanjima, posada iz Korlata je redovito, već četiri jutra, poduzimala manje ispade prilikom čega je vatrom iz svojih mušketa janjičare i sejmene tjerala u bijeg. Na taj su im način oduzeli, tvrdi, pet stjegova.“⁵⁵

Na što je razjareni neprijatelj dodatno pojačao topničku paljbu, dok je korlat neprestance udaran jakom puščanom vatrom.⁵⁶ Zidovi tvrđave bili su „toliko oštećeni da ni Balbi nije mogao pronaći zaklon odakle bi izdavao naredbe.“⁵⁷ Odvažnim braniteljima tvrđave nitko nije pritekao u pomoć. Tek nakon što se pročuo glas o njihovoj nadljudskoj snazi i hrabrosti, opći providur uputio je prema napola porušenoj tvrđavi grupu od 250 redovnih vojnika. Dok se on sam s 3000 krajišnika zaputio prema brdu San Salvado (Visoka), s kojeg je planirao iznenaditi neprijatelja 16. kolovoza.⁵⁸

Iako Osmanlije nisu uspjele napraviti rupu u palisadi i bedemima utvrde, u praskozorje 14. kolovoza započeo je sveopći i odlučni napad na grad. Mlečani su od

⁵² Soldo, 2011a, 192

⁵³ Čoralić, Markulin 2016., 173

⁵⁴ Soldo, 2011a, 193

⁵⁵ Čoralić, Markulin 2016., 173

⁵⁶ Soldo, 2011a, 193

⁵⁷ Soldo, 2011a, 193

⁵⁸ Soldo, 2011a, 194

osmanlijskog zarobljenika saznali kako je neprijatelji u svrhu juriša dao izgraditi 3000 velikih ljestava. Sama borba potrajala je nešto više od tri sata, a unatoč tomu što se neprijatelj probio do samih zidina, posada se hrabro držala odbijajući neprijatelja.⁵⁹ Pored hrabrih vojnika i boraca, u borbu su se istakli i ranije spominjani franjevci predvođeni fra Pavlom Vučkovićem i don Ivanom Filipovićem-Grčićem. Koji su svojom molitvom poticali junaštvo kod branitelja.⁶⁰ „Kulu koja je spajala kameni zid i palisadu, a koju je osmansko topništvo bilo načelo, branili su vojnici bojnika Leonarda Branda, koji je, svjedoči providur, osobno bacajući granate, pružao primjer svojim ljudima.“⁶¹

Pored nedostatka hrane, te bolesti koja se nekontrolirano širila, nakon ovog poraza, neprijatelj je bio u potpunosti demoralizirana. U strahu da se njegova vojska u potpunosti ne raspadne, paša Čelebić odlučio je obustaviti opsadu te se s vojskom povući natrag u Bosnu.⁶² Tako je „u noći s 14. na 15. kolovoza u baze kod Livna prvo upućeno topništvo, a do ponoći 15. kolovoza logor su napustile ostale postrojbe.“⁶³ Unatoč navedenom paša Čelebić uspio je zadržati cjelovitost svoje vojske, koju su Mlečani još dugo vremena gledali kao dostojnog protivnika.⁶⁴

Kada su iscrpljeni branitelji sljedeće jutro, s gotovo uništenih zidina tvrđave, ugledali pustoš, mnoštvo odbačene ratne opreme te trupla neprijatelja, nastalo je sveopće veselje.⁶⁵ Branitelji su bili uvjereni je neprijatelj svlada uz pomoć Božju, „jer obrana, uza svu hrabrost ne bi izdržala još jedan juriš.“⁶⁶ Dan nakon, u Splitu je održana „svečana procesija s Gospom od Pojšana u Stolnicu. Na pa prolazu uz obalu Gospa je bila pozdravljena topovskom paljbom s galija, brodova i s drugih brojnih lađa usidrenih u luci. Nakon obilaska grada Sveta je prilika unesena u Stolnicu, gdje je otpjevana svečana Misa. Nakon Mise nadbiskup je održao govor u zahvalu milosti Božjoj koja je jučer prisilila neprijatelja da napusti opsadu sinjske tvrđave poslije 16-dnevnih uzaludnih pokušaja.“⁶⁷ Nakon procesije splitski nadbiskup

⁵⁹ Čoralić, Markulin 2016., 174

⁶⁰ Soldo, 2011a, 194

⁶¹ Čoralić, Markulin 2016., 174

⁶² Čoralić, Markulin 2016., 174

⁶³ Čoralić, Markulin 2016., 174

⁶⁴ Čoralić, Markulin 2016., 174

⁶⁵ Soldo, 2011a, 196

⁶⁶ Soldo, 2011a, 196

⁶⁷ Soldo, 2011a, 197

Stjepan Cupilli uputio se za Sinj, gdje je i stigao 18. kolovoza, održao Misu na kojoj se zahvalio „Bogu što je očuvao tvrđavu od barbarskog nasilja.“⁶⁸

Nakon tri godine, nadbiskup Cupilli ponovno je posjetio Sinj i njegovu okolicu. Izvješća koja je zapisao svjedoče o mnoštvu uništenih crkava, nastradalih tijekom 1715. godine, ali i o želji kršćanskog naroda da iste obnovi.⁶⁹ U zapisu s pohoda sinjskoj tvrđavi „upisana je slika *čudotvorne* Majke Božje u crkvi u kojoj je skrivena na sporednom oltaru sv. Barbare.“⁷⁰ Cupilli je znao kako je sveta slika tu zahvaljujući franjevcima, te da su građani već tada osjetili kako im molitva pred istom daje snagu da se obrane od neprijatelja.⁷¹ Kao to je ranije navedeno, branitelji su bili „uvjereni da je Marijinom pomoći Bog dao *kripost* oružju *jakost* braniteljima, te *živim ognjem Turkom odoliše i rabreno svu tursku silu otiskoše*. Uvjereni da je preko te prilike Bog udijelio milost u obrani domovine, časnici su skupili 80 cekina za zlatnu krunu kojom je 22. rujna 1716. godine Cupilli okrunio Gospinu sliku.⁷²

U nastavku rata sinjski branitelji dokazali su se u mnogim bitkama diljem Dalmacije ali i izvan nje.⁷³ Kao što je ranije navedeno rat je završen sklapanjem mira u Požarevcu, kada je određena granica s Osmanlijama „podno vrhova Dinare i Kamešnice.“⁷⁴ Nakon sklopljenog mira Sinj započinje svoj razvoj, koji se poglavito odvijao u podnožju samog Grada te okolici franjevačkog samostana.⁷⁵

⁶⁸ Soldo, 2011a, 198

⁶⁹ Soldo, 2011a, 205

⁷⁰ Soldo, 2011a, 205

⁷¹ Soldo, 2011a, 205

⁷² Soldo, 2011a, 205

⁷³ Vrgoč, 2009., 77

⁷⁴ Vrgoč, 2009., 78

⁷⁵ Alduk, 2010., 65

ILUSTRACIJA – SINJSKI RAT 1715. GODINE

Slika 2. Virgil Menagello Dinčić, *Opsada Sinja*

(Izvor: Vrgoč, 2009., 76)

5. URBANIZACIJSKI RAZVOJ GRADA SINJA

Srednjovjekovni Grad činila su tri dijela. Zahvaljujući sačuvanim opisima te kasnijim prikazima saznajemo kako se na vrhu brda nalazio utvrđeni kaštel Nelipića, koji je visokim bedemima bio odvojen od drugih dijelova grada. Isti je u međuvremenu uništen te je samo sačuvan u arheološkim ostacima.⁷⁶ „Drugi prsten bedema okruživao je prostor oko kaštela dok se treći dio, vjerojatno stambeni, formirao na južnoj padini brda. Taj je dio također imao svoje bedeme i kule koji su danas najbolje sačuvani i koji se obnavljaju već nekoliko godina.“⁷⁷ Na padinama ispod Grada, bio je smješten ostatak srednjovjekovnog naselja, osobito s njegove južne strane.⁷⁸

⁷⁶ Alduk, 2010., 65

⁷⁷ Alduk, 2010., 65

⁷⁸ Alduk, 2010., 66

Za dolazak franjevaca u cetinsku krajinu glavne najzaslužniji su upravo Nelipići koji su na svom posjedu u Cetini podno Sinja dali podići franjevački samostan.⁷⁹ Fra. P. Bačić smatra kako je „u Cetini i prije u 13. stoljeću, bio franjevački samostan, pa da je on od Mongola razrušen, a od Ivana Nelipića ponovno sagrađen. Dopust za gradnju samostana dao je papa Inocent VI., 30 . travnja 1357.“⁸⁰ Franjevački samostan postao je „vjersko, duhovno, moralno i kulturno središte Cetinske krajine. A samostanska Crkva svete Marije pod Vsinjem bila je žarište Marijanske pobožnosti za Cetinu i susjedne krajeve.“⁸¹

Nakon Nelipića Gradom su upravljale mnoge feudalne obitelji: Frankopani, Talovci, Špirančići, čije su međusobne sukobe za Nelipićevo baštinu, iskoristile su Osmanlije.⁸² Nakon što su postali gospodari Bosne 1463. upadi na hrvatski teritorij, popraćeni pljačkom i paljevinom postajali su sve češći.⁸³ O ovim nemilosrdnim osmanlijski upadima govori i pismo „pape Inocenta VIII. od 23. svibnja 1492.“⁸⁴ u kojem papa navodi kako je od strane Osmanlija nastradala i „crkva sv. Marije pod Sinjem.“⁸⁵ Iako je Sinj potpao pod osmanlijsku vlast tek 1536. godine, „Crkva sv. Marije i franjevački samostan srušeni su već oko 1522.“⁸⁶ Nakon čega se jedan dio redovnika uputio prema Trstu, dok se drugi sklonio u Rami, ponijevši sa sobom mnoge spise, knjige, dragocjenosti,...⁸⁷ Iz Rame su franjevci obilazili i pomagali kršćane koji su bili pod osmanlijskom vlašću, a tamo je ujedno i započelo veliko štovanje Blažene Djevice Marije od milosti.

Nakon što su 1686. godine Osmanlije poražene, vlast u Gradu pala je u ruke Mlečana koji su se u Sinju zadržali sve do 1797. godine. Za vrijeme njihove uprave formiran prepoznatljiv izgled Sinjske varoši.⁸⁸ Na čiji su razvojni put utjecali „vojnički značaj Sinja, tranzitna trgovina i veleposjed te djelatnost sinjskih franjevaca.“⁸⁹

U strahu od osmanlijske osvete nakon gubitka Sinja franjevci su se odlučili iz Rame ponovno vratiti u oslobođeni Sinj. Tako se petnaest franjevaca s narodom, zaputilo prema

⁷⁹ Botica, 2010., 16

⁸⁰ Šetka, 1983., 12-14

⁸¹ Šetka, 1983., 14

⁸² Šetka, 1983., 14

⁸³ Marković, 1898., 11

⁸⁴ Šetka, 1983., 14

⁸⁵ Šetka, 1983., 14

⁸⁶ Šetka, 1983., 14

⁸⁷ Šetka, 1983., 14-15

⁸⁸ Vrgoč, 2009.,80

⁸⁹ Vrgoč 2009., 80

oslobođenom ali opustjelom Gradu.⁹⁰ „Godine 1687. i 1688. došlo je pod vodstvom drugih dvadesetak franjevacu više obitelji i iz drugih bosanskih i hercegovačkih krajeva: Glamoč, Kupres, Livno, Skopje, Duvno, Rakitno, Doljane, ali su glavne seobe bile iz Livna, Duvna, Rame i područja niže Mostara.“⁹¹ Franjevci su novopridošli narod razmjestili širom opustošene Cetine i Zagore. Dio franjevacu ostao je u Gradu kako bi pomogli doseljenom narodu, dok se drugi dio uputio prema moru ponijevši sliku Blažene Djevice Marije od milosti.⁹²

Franjevci ipak nisu dugo ostali u Splitu, te su se ubrzo odlučili na povratak svom narodu u Cetinsku krajinu.⁹³ Prije povratka odlučili su se na podizanje nove crkve, jer su onu Sv.Mihovila smatrali neprikladnom zbog njenog smještaja. Godine 1690. opći providur ustupio im je zemljište kod današnjeg groblja Sv. Frane.⁹⁴ Crkva je sagrađena i pokrivena šimlom već 1692. god. Uz crkvu sagrađen je i mali manastir kojeg su pokrili ševarom, nakon čega je uslijedio povratak u Sinj.⁹⁵ Tijekom boravka u skromnom samostanu, franjevci su izradili nacрте za novi samostan, a uz njega i nacрте za „veličanstven hram svojoj nebeskoj Majici.“⁹⁶

U rekonstrukciji opisa grada Sinja u drugoj polovici 18. stoljeća podosta je pomogla katastarska knjiga mjernika Pietra Kurira iz 1780. godine.⁹⁷ „Na naslovnoj stranici, u baroknom okviru, prikazan je grad-tvrđava Sinj. Na uzvisini, Corir je nacртаo tvrđavu poput košnice ispunjenu kućama usred kojih je crkva Sv. Mihovila s ucrtanim križem na vrhu pročelja. U tvrđavi su osim vojničkih zgrada i bolnice bile kuće časničkih obitelji, civila, posebno trgovaca. U crkvi je djelovala Bratovština *dei bombardieri*- topnika sv. Barbare. Od nje su se sačuvale srebrene oltarne tablice i dio kamenog timpana velikog oltara.“⁹⁸ Pored već derutne tvrđave, vojni značaj imala je i utvrda zvjezdolikog tlocrta na brežuljku Kamičak sagrađena 1718. godine. Po nalogu Mlečana utvrda je izgrađena s kvartirom s jugozapadne strane. Još jedna vojarna sagrađena je 1760. na Petrovcu, dok je na Kamičku istovremeno niknula jednokatna zgrada namijenjena časnicima pješništva. Pored navedenih, vojne zgrade

⁹⁰ Šetka, 1983., 22

⁹¹ Šetka, 1983., 22

⁹² Šetka, 1983., 24

⁹³ Šetka, 1983., 24

⁹⁴ Soldo, 2011a, 167

⁹⁵ Šetka, 1983., 24

⁹⁶ Šetka, 1983., 25

⁹⁷ Soldo, 2011b, 253

⁹⁸ Soldo, 2011b, 253

nalazile su se i na Štaliji te Hanu, zbog osiguranja trgovačkog puta.⁹⁹ Nedugo nakon potresa koji je 28. studenog 1769. pogodio tvrđavu, stanovnici, ali i vojnici počeli su silaziti i naseljavati se „u *podvaroš* ili *varoš* koji se počinje nazivati Sinj.“¹⁰⁰

„Njegovo središte, fizičko i duhovno, bila je i ostala crkva sv. Marije.“¹⁰¹ Za podizanje iste najzaslužniji je fra Pavao Vučković, koji je molio mletačku vlast da mu odobri izgradnju. Zahvaljujući preporukama nadbiskupa Kozmija izgradnja iste naposljetku je i odobrena.¹⁰² Nakon mletačkog odobrenja, Vučković je 16. veljače 1698. godine sklopio ugovor za izgradnju crkve s trogirskim protomajstorom Ivanom Macanovićem Raguseom.¹⁰³ Samostan i crkva s prostranim trgom nametnuli su daljnji urbanistički razvoj Sinja između četiri mosta:“ *Krolin most* preko Goručice, most prema Kuli, *Baljkov most* i *Lumbinov most*.,¹⁰⁴

Nedugo nakon toga, točnije 1738. godine franjevci su zemljište ispod crkve poklonili za izgradnju kuće bratovštinama *Dobre smrti* i *Presvetog sakramenta*.¹⁰⁵ „S tom kućom započela je Brnaška ulica, a na početku Livanjske ulice nalazile su se kuće harambaše Milanovića Litre. S desne strane Vrličke ulice nalazila se jedino kuća trgovca Vuletića, a s lijeve strane sklop kuća obitelji Lovrić. U produžetku su se nalazile kuće serdara Grabovca. Isticale su se i kuće: obitelji Dalbello na putu prema tvrđavi, obitelji Antuna Dalla Coste ispod samostanskog vrta, a na prostoru ispod Kamička kuće obitelji Dedić, Glunčević, Surić, Čulić i Smoljić te nekoliko raštrkanih kuća na Odrini“¹⁰⁶ Kuće su uglavnom bile izgrađene od muljike. Isprva su bile natkrivene trskom, kasnije crijepom.¹⁰⁷

⁹⁹ Vrgoč, 2009., 81

¹⁰⁰ Soldo, 2011b, 253

¹⁰¹ Vrgoč, 2009., 80

¹⁰² Šetka, 1983., 25

¹⁰³ Bilić, 2017., 28

¹⁰⁴ Soldo, 2011b, 253

¹⁰⁵ Soldo, 2011b, 260

¹⁰⁶ Vrgoč, 2009., 81-82

¹⁰⁷ Vrgoč, 2009., 82

ILUSTRACIJA – URBANIZACIJSKI RAZVOJ GRADA SINJA

Slika 3. Pietro Corir, naslovnica Franjevačkog samostanskog zemljišnika iz 1780. god.

(Izvor: Vrgoč, 2009., 80)

6. BAROKNA ARHITEKTURA GRADA SINJA

Početakom 18. stoljeća dolazi do obnove života na oslobođenom i novostečenom teritoriju. Mletačka Republika bila je svjesna da na novostečenom teritoriju mora omogućiti normalan život pučanstvu te uložiti u obnovu i izgradnju brojnih građevina, ako želi od njega imati ekonomsku i vojnu korist. Stoga je državni novac kojim je tijekom proteklih stoljeća opskrbljivala vojsku, osiguravala granice te gradila i obnavljala brojne utvrde, sada usmjerila ka urbanizaciji novoosvojenog područja. Upravo su inženjeri kao graditeljski stručnjaci u

službi države bili odgovorni za podizanje novih i obnovu derutnih građevina, što će se pobliže prikazati u idućim poglavljima.¹⁰⁸

6.1. FORTIFIKACIJSKA ARHITEKTURA

6.1.1 SINJSKA TVRĐAVA

Sinjska tvrđava smještena je na uzvisina sjeverozapadno od naselja. Sam sklop tvrđave obuhvaćao je više obzida, zbog visinski poprilično razvedenog položaja¹⁰⁹ „na kamenoj uzvisini visokoj 438 metara.“¹¹⁰

Mlečani su bili svjesni koliko je zapravo velika važnost Sinjske tvrđave, jer je predstavljala prvu predstražu Klisa.¹¹¹ Stoga su odmah po osvajanju Sinja 1686. godine izradili projekte za njeno osiguranje bastionskim strukturama. Kako je najlakši pristup tvrđavi bio sa zapadne strane prvotno se taj dio planirao zaštititi rogom, ali je umjesto toga izvedena zaštita palisadom¹¹² koja je bila prilagođenija terenu. Dok se taj zapadni ulaz osigurao ograđivanjem, na jugoistočnoj strani izgrađeno je pak nekoliko topničkih položaja.¹¹³

Izgled tvrđave u 17. st. poznat je zahvaljujući Giovanniu Francescu Barbieriu koji ju je naslikao 24. rujna 1686. godine.¹¹⁴ Tvrđava je nepravilnog peterokutnog tlocrta koji je uvjetovan „prirodnim oblikom vrha nepristupačne litice s tri različite visinske razine.“¹¹⁵ Na sjevernoj strani smješten je najizraženiji dio tvrđave, na kojoj je bila smještena cilindrična kula s dva topa, a do nje bunar volumena 700 barila vode. Na najvišem dijelu nalazio se prostor s topovima. U središnjem, nešto nižem dijelu, bile su smještene kuće guvradura, providura i kirurga te skladišta streljiva. Dok su se kuće vojnih službenika nalazile na južnom najnižem dijelu. Kao što je ranije navedeno, topovi su bili smješteni na najistaknutijim položajima prema istoku uz polukružni zid, te na južnom dijelu iznad vrata koja su služila za silazaku u predgrađe.

¹⁰⁸ Bilić, 2013., 24

¹⁰⁹ Žmegač, 2009., 128

¹¹⁰ Šetka, 1983., 12

¹¹¹ Soldo, 2011a, 164

¹¹² Palisada (franc.) = ograda ili prepreka od međusobno spojenih pri vrhu zašiljenih balvana, greda ili kolaca; služila za obranu logora i tvrđave.

¹¹³ Žmegač, 2009., 128

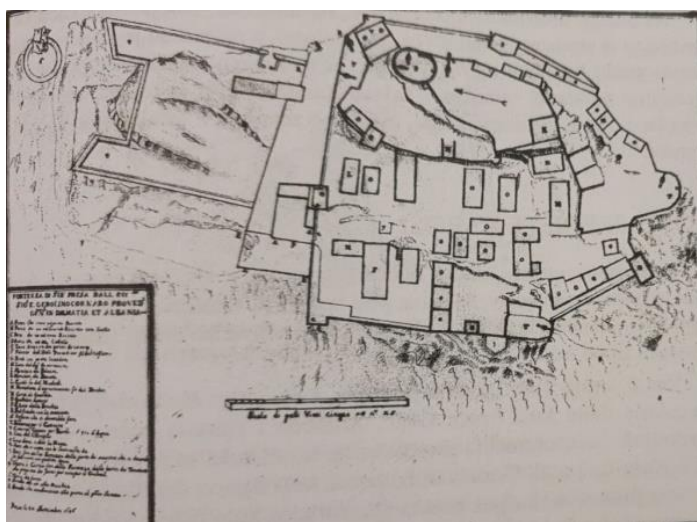
¹¹⁴ Soldo, 2011a, 164

¹¹⁵ Čerina:Librenjak, 1999., 275

Iz Barbierijevog nacрта, vidljivo je da prvotno nije postojala zgrada vojne crkve Sv. Mihovila, pa se misa održavala na otvorenom prostoru nedaleko od glavnog ulaza u tvrđavu. Prilikom arheoloških istraživanja donesen je zaključak da je prvotna svrha crkve bila da bude bolnica, a naknadnim intervencijama je prenamijenjena u vojnu župnu crkvu.

Četverouglaste kule na zapadu kao i stepenasto raščlanjenje na sjevernom dijelu zasnovano je na kasnoantičkoj fortifikacijskoj arhitekturi, koji su s vremenom dobili nova arhitektonska obilježja. Osmanskom razdoblju zasigurno pripada cilindrična kula kao i polukružni zid na istočnoj strani; u osmanskoj arhitekturi bio je to ustaljen oblik izgradnje utvrde koji je omogućavao bolju mehaniku topovskog pucnja.¹¹⁶

ILUSTRACIJA – SINJSKA TVRĐAVA

Slika 4. Giovanni Francesco Barbieri, *Tloris sinjske tvrđave iz 1686. godine*

(Izvor: Soldo I., 2011., 165)

6.1.2. UTVRDA KAMIČAK

Malena utvrda Kamičak smještena je na brežuljku zapadno od crkve Čudotvorne Gospe Sinjske.¹¹⁷ Još za vrijeme Nelipića, na tom mjestu stajala je utvrda, koja je ime najvjerojatnije dobila „prema gradu Kamičku na rijeci Krki.“¹¹⁸ Na temeljima te starije utvrde

¹¹⁶ Soldo, 2011a, 164 -165

¹¹⁷ Žmegač, 2009., 177

¹¹⁸ Soldo, 2011a, 166

1712. godine podignuta je nova utvrda od strane domaćih majstora Ignacija Macanovića i Antuna Cincidela i Tome Kazotia.¹¹⁹ Utvrda je „prema jugu dobila zvjezdane obrise Waubanova tipa, ispunjene zemljom, a uz njih dvije zgrade za vojnike.“¹²⁰

Utvrda je „zidana je od pritesanih manjih blokova, s pažljivije zidanim uglovima. Lice zida je vertikalno, bez vijenca.“¹²¹ Najlakši pristup ovoj zvjezdolikoj utvrdi jest sa zapadne strane, dok je jugoistočni dio smješten na ne toliko pristupačnom, stjenovitom i strmom terenu.¹²² S obzirom na to kako na zapadnoj strani, „prema crkvi, ima elementaran tenaljni tok,“¹²³ smatra se bastionom.

Na pitanje zašto je uopće došlo do podizanja Kamička s obzirom na postojanje veće i starije utvrde, do danas nije sa sigurnošću odgovoreno. Međutim taj *fortino* kako je označen u pojedinim dokumentima, najvjerojatnije podignut kako bi nadzirao crkvu kojoj je prijetila opasnost od osvajanja, te pretvaranja u neprijateljsku utvrdu.¹²⁴

ILUSTRACIJA – UTVRDA KAMIČAK

Slika 5. Glavna utvrda na brijegu desno, malena bastionska utvrda na Kamičku lijevo

(Izvor: Žmegač, 2009., 129)

¹¹⁹ Fisković, 1955., 219

¹²⁰ Soldo, 2011a, 166

¹²¹ Žmegač, 2009., 177

¹²² Žmegač, 2009., 129

¹²³ Žmegač, 2009., 129

¹²⁴ Žmegač, 2009., 129

6.1.3. KVARTIRI

Unatoč očiglednom slabljenju Osmanskog Carstva nakon poraza pod Bečom 1683. godine, bojazan od prodora te jake sile u Cetinsku krajinu još uvijek je bila prisutna.¹²⁵ Stoga su mletačke vlasti prilikom podizanja utvrde Kamičak odlučile podići i suvremenu vojarnu „za potrebe brzopotezne konjaničke postrojbe *Cavalliera Croata*. Odatle i naziv Kvartiri za cjelokupnu građevinu (franc. *Quartier*- vojnički logor, stan).“¹²⁶

Nova konjanička vojarna nije podsjećala na druge srednjovjekovne utvrde. Kvartiri su građeni kao „presječeni pravokutnik s međusobno okrenutim krakovima koji zatvaraju cijeli prostor.“¹²⁷ Na vrhu svakog kraka nalazila se po jedna četverokutna kula. Vojarna je imala dvoja vrata, prva po sredini jugoistočnog a druga sjeverozapadnog zida, a kolski ulaz bio je smješten između kula u jugozapadnom zidu. Na vanjskim zidovima nalazile su se puškarnice.¹²⁸ U sredini kompleksa nalazile su se konjušnice, a vojarna je mogla primiti četiri satnije konjanika s konjima.¹²⁹

Na izgradnji nove konjaničke vojarne radio je i mletački inženjer Antonio Ferrari. Nakon posjeta vojarni u kolovozu 1739. godine, početkom srpnja 1740. godine ponovno odlazi u Sinj kako bi organizirao nastavak radova, koji su trebali biti financirani od strane mletačkih vlasti. Prema svemu sudeći podizanje sinjske vojarne Mlečanima je bio prioritet, dok je početak izgradnje vojarni u Drnišu i Vrlici trebao biti uslijediti tek u slučaju da ostane dovoljno sredstava nakon dovršetka radova na Kvartira.¹³⁰ Izgradnja Kvartira bila je tako dovršena već 1760. godine.¹³¹

Podizanjem navedenih sinjskih utvrda završeno je višestoljetno razdoblje mletačkog fortifikacijskog graditeljstva u Dalmaciji. Utvrde podignute tijekom posljednjeg mletačko - turskog rata, svojim položajem svjedoče o širini prostora koji je bio pod nadzorom Mlečana. Međutim povoljan položaj u Dalmaciji činio je iznimku u sveopćem slabljenju Venecijanske moći.¹³²

¹²⁵ Marasović, 2013., 1114

¹²⁶ Marasović, 2013., 1114

¹²⁷ Marasović, 2013., 1114

¹²⁸ Marasović, 2013., 1114

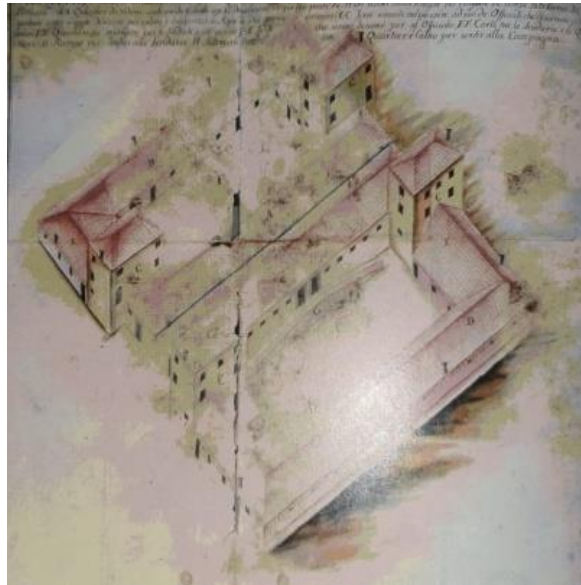
¹²⁹ <http://www.visitsinj.com/hr/Vodic/39/znamenitosti>

¹³⁰ Bilić, 2013., 171

¹³¹ <http://www.visitsinj.com/hr/Vodic/39/znamenitosti>

¹³² Žmegač, 2009., 130

ILUSTRACIJA - KVARTIRI

Slika 6. *Projekt za izgradnju kvartira u Sinju u XVIII. stoljeću, današnji Alkarski dvori*

(Izvor: Vrgoč, 2009., 82)

6.2. SAKRALNA ARHITEKTURA

6.2.1. CRKVA GOSPE SINJSKE

Unatoč tomu što su prilikom bijega iz Rame sa sobom povelili mnoštvo kršćanskog stanovništva te time uvelike pomogli u napučavanju gotovo praznog Sinja ali i cijele Zagore, franjevci nisu uspjeli zadobiti naklonost Mlečana. Stoga su se prvotno smjestili u Dugopolju, potom u Klis da bi na kraju utočište pronašli u Splitu u staroj benediktinskoj opatiji sv. Stjepana, o čemu će se nešto više reći u nastavku rada. Zatvoreni, daleko od svog naroda franjevci se nisu mogli naviknuti na život u Splitu, te su se odlučili na povratak u Sinj. Vrativši se u Sinj podižu omanji samostan s crkvom na mjestu današnjeg groblja sv. Franje.

Usprkos izvorima u kojima stoji kako su franjevci tursku mošeju pretvorili u crkvu, na Benonijvim nacrtima od 10. siječnja 1703. samostan, crkva i zvonik te gospodarske zgrade nemaju odlike muslimanske arhitekture. Mjesto mošeje tu se nalazila mesdžda, tj. džamija bez

propovjedaonice, u većini slučajeva i bez minareta.¹³³ Stoga navodi fra. Petar Filipović iz 1756. u kojima je zapisao kako su „od burne strane grada - sinjske tvrđave – fratri podigli kuću u zid klačni i blizu nje crkvu, pokrili je šimlom, a kuću ševarom. Celle - sobice bile su pregrađene daskama. To mjesto „zvaše se manastir svetoga Frane, u komu sami i ja pria rata ditešcom pribivao“¹³⁴ ipak imaju smisla.

Ispred osamljene crkve s nepovoljnim položajem nije bilo moguće izgraditi prostran trg, „ideal baroknih gradskih središta.“¹³⁵ Stoga je fra Pavao Vučković zatražio od općeg providura D. Dolfinia zemljište za novu crkvu i samostan, na što mu je Dolfini već 1695. god. udovoljio davši mu na raspolaganje zemlju podno Kamička. Granice novog crkvenog zemljišta odredili su koloneli Jure Marcomatti i conte Antun Canagetti.¹³⁶

Uloga providura u financiranju obnove ili izgradnje novih građevina bila je vrlo velika. Providuri su imali ulogu posrednika između Dalmacije i Venecije, koja s obzirom na udaljenost nije bila u mogućnosti poznavati lokalnu situaciju. Pored Dolfinia veliku ulogu u podizanju nove crkve i samostana imao je i A. Mocenigo koji je pozvao mletačke vlasti da novčano pomognu franjevcima. Pored toga apelirao je na to da se franjevce rastereti od plaćanja poreza za zemlju na kojoj su gradili crkvu i samostan te da im se dodjeli još neobrađenog zemljišta koje bi im omogućilo dodatnu drvenu građu za potrebe izgradnje, u čemu je naposljetku i uspio.¹³⁷

Pored velike crkve s trgom Vučković je planirao izgradnju jednokatne građevine u čijem su se prizemlju, koje je razvedeno nizom polukružnih arkada, najvjerojatnije trebale smjestiti trgovine. Primjerci ovakvih zgrada bili su čest motiv gradova sjeverne i središnje Italije, posebice u gradovima na području venecijanske terraferme.¹³⁸ Nacrt za istu izrađen je 1720. god. od strane ing. kolonela Melchioria, te odobren od općeg providura A. Moceniga. U tekstu je naglašeno kako je sam nacrt nastao isključivo prema Vučkovićevim zamislima: „*giusto l'idea, spiegata dal molto rdo pre Paolo Vuscovich francescane, guardiano dignissimo del manastero...*“¹³⁹ Međutim izgradnja iste nikada nije realizirana, a zasigurno bi dala dostojanstveniji pogled na centar grada.

¹³³ Soldo, 1992., 459- 460

¹³⁴ Soldo, 1992., 460

¹³⁵ Soldo, 1992., 460

¹³⁶ Soldo, 1992., 460

¹³⁷ Bilić, 2013., 57- 58

¹³⁸ Bilić, 2017., 111

¹³⁹ Soldo, 1992., 460

Dana 16. veljače 1698. u sinjskom samostanu, sklopljen je ugovor između sinjskih franjevaca i trogirskog protomajstora Ivana Macanovića Ragusea o izgradnji jedno apsidne crkve s četiri predsvođene bočne kapele, te dijela samostana podno Kamička.¹⁴⁰

Kamen temeljca crkve položen je već 1699. god. u nazočnosti općeg providura A. Moceniga, koji je tom prilikom u njega položio zlatnu ogrlicu od 15 dukata. Nažalost ubrzo nakon toga fra Pavao Vučković odveden je u osmansko zarobljeništvo, u kojem je držan sve do 1703. god. Zbog čega je, kako navodi Soldo gradnja crkve bila prekinuta.¹⁴¹ Međutim, iz nacrtu sačuvanih u samostanskom arhivu, vidljivo je kako napori franjevaca na izgradnji nisu prekinuti po Vučkovićevu zarobljavanju. Naime na dvama nacrtima ing. A. Benonija iz 1702. god. dokumentiran je tlocrt crkve koja se počela graditi. Nacrtu iz kolovoza 1702. god., koji donosi detaljan tlocrt samostana i crkve, svrha je bila da ilustrira molbe redovnika upućene državnim vlastima.¹⁴² To jest „iz legende nacrtu može se iščitati da franjevci mole mletačke vlasti da im dodijele koncesiju na dva terena koja koriste Petar Krilić i Andrea Dragašević, a koja su im potrebna radi izgradnje samostana i crkve te formiranja samostanskog vrta.“¹⁴³

Na tlocrtu je prikazana jednobrodna građevina sa svetištem, dubokim korom i četiri bočne kapele. Pravokutna apside uža je od samog broda. Sa svake strane broda smještene su po dvije kvadratne kapele. Pored sjevernog zida apside smještena je sakristija, dok je uz jugoistočni kut apside smješten zvonik kvadratnog tlocrta. Na sjevernoj strani crkve vidljiva su tri samostanska krila oko velikoga pravokutnog klaustara, s bunarom u sredini. S južne strane crkve planirana je izgradnja groblja.

Na drugom Benonijevom crtežu iz siječnja 1702., odnosno 1703. god. prikazana je katastarska karta Sinja i pogled na crkvu sv. Frane iz ptičje perspektive. Također je napravljen s ciljem da sinjski franjevci na korištenje dobiju teren sjeverno od samostanskog kompleksa, tj. crkve sv. Frane.¹⁴⁴

Unatoč zalaganju franjevaca izgradnja se ubrzala tek po povratku fra Vučkovića 1703. god., te je crkva već 1712. god., bila natkrivena.¹⁴⁵ Po povratku iz ropstva fra Vučković se zbližio s bogatim plemićkim obiteljima Soranzo i Mocenigo, što mu je osiguralo dobivanje financijskih sredstava za podizanje crkve i samostana, od strane Mlečana „u iznosu od 300

¹⁴⁰ Fisković, 1955., 210

¹⁴¹ Soldo, 1992., 460

¹⁴² Bilić, 2017., 34

¹⁴³ Bilić, 2017., 34

¹⁴⁴ Bilić, 2017., 35-36

¹⁴⁵ Bilić, 2017., 36

dukata godišnje koja su izdvajana tijekom perioda od 10 godina, od 1705. do 1715. godine od ubrane desetine lokalnog poreza.“¹⁴⁶ Za izgradnju crkve u tom periodu bio je zadužen majstor iz Bergama, Andrea Ruspini.¹⁴⁷

Neposredno prije završetka radova, tj. 7. ožujka 1711., god. sklopljen je ugovor o izgradnji sto grobnica u crkvi za deset banderija, između serdara Vučkovića i harambaše Tomaševića s protom Andrijom Ruspinijem.¹⁴⁸ Godinu dana kasnije natkrivena je sakristija do apside te dio samostana, od kojeg su se sve do nedavnog ožbukavanja zida mogli vidjeti lukovi klaustra. Ovime je sama izgradnja bila dovršena.

Dana 3. studenog 1712. god., Ruspini je napismeno pred Franjom Markovićem i Bernardom Antoniom Barezzom izjavio kako je izgradnja crkve konačno dovršena, te se tom prilikom pohvalio kako se njegov svod kapela može mjeriti s mnogim drugim u svijetu.¹⁴⁹ „Crkva je bila duga 80 (23.1 m), a široka 43 mletačkih nogu (12.4 m), kapele široke i duboke 18 nogu (5.2 m). U apside je bilo redovničko pjevalište (kor) od 30 nogu (8.5 m) dužine, a 26 mletačkih nogu (7.5 m) širine i 26 visine (7.5).“¹⁵⁰ Ipak valja naglasiti kako je prije prihvaćanja Vučkovićeve ponudu za izgradnju crkve izjavio: „kako je to težak i skup posao i za principa.“¹⁵¹ Na što mu je Vučković odgovorio „neka on radi po nacrtu, a on će uz Božju pomoć njemu sve isplatiti.“¹⁵² I uistinu, zahvaljujući općem providuru A. Mocenigu crkva je uskoro bila natkrivena, postavljen je i glavni oltar, a Ruspini je isplaćen svotom u iznosu od 14000 dukata.¹⁵³ Te godine od predviđenog samostana dovršeno je tek južno krilo samostana sa 16 sobica za redovnike.¹⁵⁴

Za dovršetak samostan i unutrašnjosti crkve nastavila se dodjeljivati državna potpora, doduše u nešto manjem iznosu.¹⁵⁵ Naredne godine franjevcima je za dovršetak crkve i samostana pomoć stigla od strane mletačkog dužda Giovannia Cornara koji im je odobrio dio desetine u iznosu od 150 dukata za razdoblje od deset godina. Svaka pomoć za dovršetak

¹⁴⁶ Bilić, 2017., 36

¹⁴⁷ Bilić, 2017., 36

¹⁴⁸ Marković, 1898., 45

¹⁴⁹ Soldo, 1992., 462

¹⁵⁰ Soldo, 2011a, 172

¹⁵¹ Soldo, 1992., 462

¹⁵² Soldo, 1992., 462

¹⁵³ Soldo, 1992., 462

¹⁵⁴ Šetka, 1983., 26

¹⁵⁵ Soldo, 1992., 462

samostana bila je dobrodošla jer je samostan sv. Frane izgorio, o čemu će se detaljnije biti riječ u nastavku rada.¹⁵⁶

Crkva Franjevačkog samostana u potpunosti je dovršena 1714. god., a svojim položajem uvjetovala je daljnji urbanistički razvoj sinjske varoši: „s trga pred njom idu u svim pravicima ulice.“¹⁵⁷

Međutim već sljedeće godine, točnije 8. kolovoza 1715. crkva je zapaljena od strane Osmanlijske vojske.¹⁵⁸ O tim stravičnim događajima ponajbolje govori *Dnevnik* očevica, sačuvan u samostanskom arhivu: „*Rečenog dana izgorje varoš, izim nekoliko tvrdjih kuća, u koje se smjestiše mnogi neprijatelji: ter iz barbarezkih pušaka mećući se na branitelje kad bi u gradu s jednog na drugo mjesto prelazili, odbijahu ih od zidova. Mnogi pogiboše od njihovih hitaca. Izgorješe taj dan takodjer dvie crkve (Gospina i sv. Frane); s česa, od žalosti proplakaše svi vjernici.*“¹⁵⁹

Glavna zadaća franjevcima nakon oslobađanja Sinja bila je da što prije obnove crkvu, te uz nju uspostave samostan za stanovanje.¹⁶⁰ Radovi na obnovi započeti su već 1718. god., kao protomajstor nanovo je angažiran Andrea Ruspini, a zahvaljujući velikom trudu franjevac do samog natkrivanja crkve došlo je već 1723. god.¹⁶¹

Franjevci su 1724. godine izgradnjom vodovoda u svoje dvorište doveli vodu. Ubrzo je jedan dio vode dan na korištenje stanovnicima Sinja, koji su 1745. godine na trgu, na sjeverozapadnom uglu samostanskog posjeda, uz obodni zid dvorišta sagradili bunar.¹⁶²

Zahvaljujući fra Pavlu Vučkoviću koji ih je kupio od Mlečana, crkva je 1729. god. dobila dva velika zvana, koja su postavljena na manji zvonik smješten uz prezbiterij. Iste godine nabavljene su i orgulje za 66 cekina koji su skupljeni od dobročinitelja, *Put križa* postavljen je dvije godine nakon toga. Dok su u razdoblju od 1729. do 1735. godine u kor postavljena sjedišta od orahovine.¹⁶³

¹⁵⁶ Marić, 2012., 78

¹⁵⁷ Soldo, 1992., 462

¹⁵⁸ Bilić, 2017., 38

¹⁵⁹ Bilić, 2017., 38

¹⁶⁰ Soldo; Šetka, 1965., 47

¹⁶¹ Bilić, 2017., 39

¹⁶² Bilić, 2017., 112

¹⁶³ Soldo, 2011b, 257

Franjevci su u tom razdoblju od Mlečana nabavljali i „podosta srebrenog posuđa, kaleža, moćnika, pokaznica, križeva i svijećnjaka“¹⁶⁴, te je crkva najednom postala bogato opremljena. Nažalost mnogi vrijedni primjerci toga uništeni su u požaru sakristije 1938. godine kao i za vrijeme drugog svjetskog rata. Zahvaljujući Bratovštini dobre smrti sačuvano je svega nekoliko predmeta, a među njima se svakako ističe srebreni kalež iz 1765. Nadalje tu su oltarne tablice iz 1761., koje je nabavila navedena bratovština zbog lika sv. Franje i mrtvačke glave na njima. Za nabavku šest svijećnjaka i četiri moćnika iz 1761., također je zaslužna Bratovština dobre smrti. Domaća radionica 18. stoljeća donijela je „srebreni moćnik i svijećnjak za vječno svjetlo. Sačuvano je iz tog vremena nekoliko križeva, procesionalnih raspela, svijećnjaka. Najvrjedniji primjerak svakako je monumentalni tron za izlaganje Svetootajstva.“¹⁶⁵

Međutim, crkva sinjskog samostana je nedugo nakon obnove nanovo nastradala, tijekom snažnog potresa koji je 28. studenog 1769. pogodio područje Cetinske krajine. Razornosti potresa doprinijela je i krhkost zidova zbog požara iz 1715. god. Tijekom osmodnevnih podrhtavanja oštećena je i tvrđava kao i crkva sv. Mihovila u njoj. Zbog čega su se stanovnici počeli spuštati u varoš.

Za prokuratora obnove izabran je sinjski providur Toma Sodarini. Crkva je uskoro bila popravljena, a iz izvora proizlazi kako je voditelj gradnje bio majstor koji je prethodno radio na makarskoj katedrali te na crkvi u Podgori.¹⁶⁶ Najvjerojatnije je riječ o Giuseppeu Visaggu, a ne o Vicenzu Bisaggu, kako je često nazivan u literaturi.¹⁶⁷

O početku gradnje postoji kratki zapis: „*Godine Gospodinove 1770. miseca maja iste g. 22. na dan svetoga Celestina. Metnuše poduminta na petnaest uri manje 6 minuta poče blagoslov, dura je uru i kvarat. Čini blagoslov m.p. provincijal fra Carlo Marojević iz Petrova polja rodom. Prva stina gospodina serdara Grabovca, u poduminti i u njioh su postavljene moći to jest kosti od sveti i naode se u kantunu donjemu od podne, to jest isprid od obraza s live strane od vrata*“.¹⁶⁸

Od službenog početka obnove u svibnja 1770., do postavljanja krova u svibnju 1771. god., tlocrt crkve značajno je izmijenjen. Naime, dvije kapele s južne strane su srušene dok su

¹⁶⁴ Soldo, 1992., 472

¹⁶⁵ Soldo, 1992., 472

¹⁶⁶ Soldo, 1992., 473

¹⁶⁷ Bilić, 2017., 42

¹⁶⁸ Soldo, 1992., 473

one sa sjeverne strane pretvorene u skladišta. Zidovi crkve dodatno su ojačani, a južna i sjeverna bočna stjenka broda razvedena je s po tri lučno zaključene niše pravokutnog presjeka u koje su smješteni oltari. Iznad niša smještena su po tri prozorska otvora, a ispod njih dva uža s polukružnim završecima.¹⁶⁹ Pročelje je bilo poprilično jednostavno. Vrata su s profiliranim okvirom završavala zatvorenim timpanom. Iznad vrata, na pročelju je bila smještena velika rozeta. A širina i visina pročelja ostala je nepromijenjena sve do danas.¹⁷⁰

Zahvaljujući navedenim Visaggievim intervencijama, jednobrodna longitudinalna crkva bila je modernizirana. Slijedeći mnogobrojne venecijanske primjere izgrađene tijekom 18. stoljeća, s raščlanjenim bočnim zidovima s tri plitke niše. Međutim Sinjska crkva donijela je autentičan i originaln motiv.¹⁷¹ „Za razliku od uobičajnog motiva jednoga, velikog reda nosača na dijelovima zida koji odvaja pojedine niše neopaladijevskih primjera, u Sinju nalazimo superponirana dva reda nosača koji nose zaključni vijenac.“¹⁷² Takav motiv prisutan je još u samo dvije crkve izgrađene u 18 stoljeću, a to su katedrala u Makarskoj i ona u Skradinu.¹⁷³

Nakon godinu dana obnove, na crkvu je 6. svibnja 1771. god. svečano postavljen krov.¹⁷⁴ Tek naknadnom intervencijom 1798. god., franjevci su postavili strop na crkvi čime su radovi oko uređenja u 18. stoljeću bili dovršeni.¹⁷⁵

Iako se izgradnja zvonik prema nacrtima iz 1702. god. planirala, uz jugoistočni kut crkvene apside tek je 1775. sa sjeverne strane apside, uz istočni zid sakristije, sagrađen manji zvonik. Na zvonik su najvjerojatnije bila postavljena dva ranije spomenuta zvona koja je fra. Vučković nabavio kod Mlečana. Kako redovnici nisu bili zadovoljni izgledom i skromnošću zvonika, krajem 19. st. donesena je odluka o izgradnji novog zvonika.¹⁷⁶

¹⁶⁹ Bilić, 2017., 43-45

¹⁷⁰ Bilić, 2017., 56

¹⁷¹ Bilić, 2017., 45-46

¹⁷² Bilić, 2017., 46

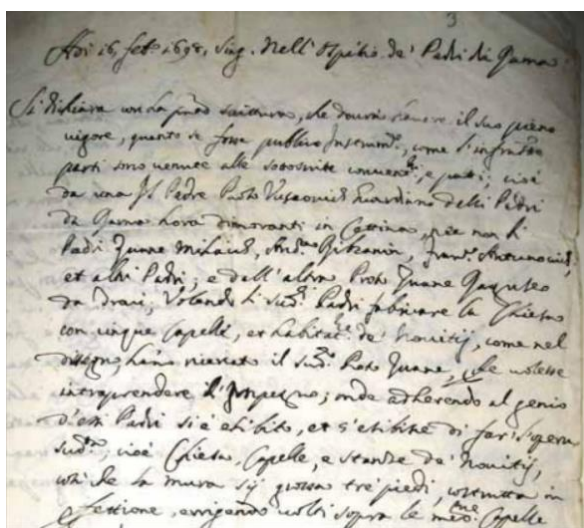
¹⁷³ Bilić, 2017., 46

¹⁷⁴ Soldo, 2011b, 257

¹⁷⁵ Soldo, 1992., 477

¹⁷⁶ Bilić, 2017., 69

ILUSTRACIJE – CRKVA GOSPE SINJSKE

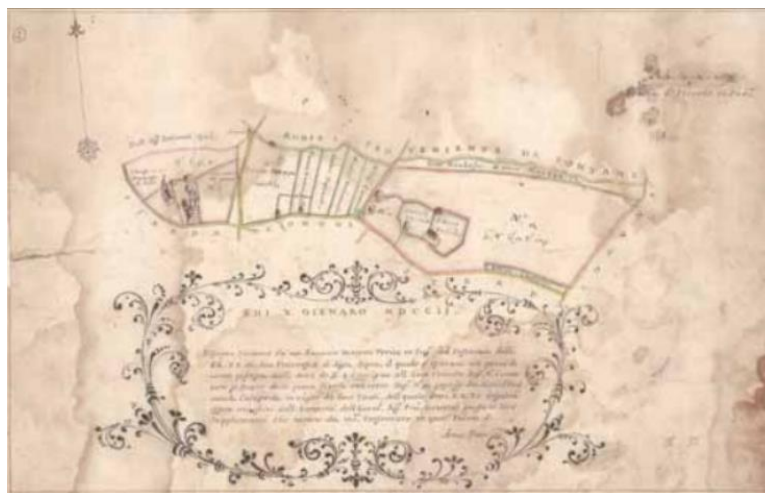
Slika 7. Ugovor između sinjskih franjevac i majstora Ivana Macanovića, 1698. god.

(Izvor: Bilić, 2017., 28)

Slika 8. Detalj crteža crkve sv. Frane i franjevačkog samostana uz nju, Antonio Benoni, 1703. godine

(Izvor: Bilić, 2017., 36)

Slika 11. *Crkva sv. Frane i franjevački samostan uz nju, Antonio Benoni, 1703. godine*

(Izvor: Bilić, 2017., 35)

Slika 12. *Mletačka raspela iz 18. stoljeća*

(Izvor: Marić, 2017., 193)

Slika 13. *Tron i pokaznica za svetoostajstvo*

(Izvor: Marić, 2017., 195)

6.2.2. FRANJEVAČKI SAMOSTAN

Prema Benonijevom nacrtu iz 1702. godine jasno je kako se izgradnja samostanskih prostorija predviđala sjeverno od same crkve. „U istočnom krilu bila je, uz sakristiju, predviđena blagovaonica, kuhinja, skladište i podrum. U sjevernom i zapadnom krilu bile su smještene redovničke sobice, a u sredini klaustura kruna bunara. U sobici uz pročelje crkve, sa sjeverne strane, predviđena je samostanska apoteka.“¹⁷⁷ Tijekom izgradnje crkve i samostanskih prostorija pod Ruspinijevim vodstvom 1712. godine, franjevci su boravili u malenom samostanu uz crkvu sv. Frane. Naime na samostanskom krilu uz sjeverni bočni zid crkve te onom sjeverno od apside još uvijek su trajali radovi.

Radovi na izgradnji novih samostanskih prostorija ubrzani su nakon što je početkom 1715. godine u požaru uništen samostan uz crkvicu sv. Frane.¹⁷⁸ „*Godište 1715 ujutro na mlado lito u zdravu Mariju izgori manastir, iliti kuća svetoga Frane Onda ću ti sve potanko kazat, jer sam i sam i ja ondi ditetom od dvanajest godina bio Bijaše kućica od zapada*

¹⁷⁷ Bilić, 2017., 91

¹⁷⁸ Bilić, 2017., 91

manastira, plotom opletena a ševarom obvišena, i pokrivena, u koji dica manastirska ležahu, pokraj nje peć pokrivena šimlom, i kužina, sve blizu kuće velike ševarom pokrivena Dite Ivan, sin Matija Dedića rečenog Lokme (koji pak bi fratar i u Kninu od debele nemoći misnikom umri) prilipi užganu svičicu voštenu k plotu i poče gledat u knjige Svića dogorivši do plota, otiše se od pruta, zapade goruća u plot Dite nemogući je prije dobiti, da ju izmakne, ševar ufati oganj, buknu u jedan čas kućica i dade plamen Kud će nesrića! Punu vitar od Sutine, nagne plamen na peć, a s peći na veliku kuću, u malo vrimenta sve sažga Osta samo crkva, konji i štala, a ostalo sve izgori Tada fratri goli i bosu priđoše u ovu zgradu, onda novu, od koji mnogi po kuća i po vilaetu razidoše se, za priživiti koji dan, budući o ničemu ostali“¹⁷⁹

Nakon tog nemilog događaja franjevci se nisu imali kamo smjestiti, te su bili primorani useliti u nedovršeni samostan podno Kamička.¹⁸⁰ Na dovršetku radova na samostanu radila su 3 majstora i 3 radnika koji su tijekom neprekidnog rada u sedam mjeseci obradili „petsto kola kamenja, oblikujući ih u klesance za fasadu, stepenice, oltarne menze, rubnjake i popločnjake. Na gradilištu je formirana i peć za vapno širine gotovo osam lakata.“¹⁸¹

Kada je sinjski providur u proljeće 1715. god. saznao kako Osmanlije planiraju veliki napad na Sinj, a sav navedeni materijal za uređenje samostana i crkve upotrijebljen je za popravak tvrđave.¹⁸² Nedugo nakon što su se franjevci smjestili u nove samostanske prostorije Sinj je napadnut, a samostan je zajedno sa novoizgrađenom crkvom bio zapaljen. Većina franjevaca se nakon tog nemilog događaja povukla u Split, u kojem su ostali sve do 1718. god.

Kao što je ranije navedeno, franjevci su po povratku u oslobođeni Sinj željeli što prije obnoviti crkvu i samostanske prostorije.¹⁸³ Prvotna zamisao bila je da se samostanske zgrade ponovno sagrade sjeverno od crkve, o čemu svjedoči natpis na mjestu na današnjeg novog klaustara a koji glasi: „*Sito destinato per la fabrica del convento*“ - mjesto namijenjeno za izgradnju samostana.“¹⁸⁴ Međutim, uskoro je došlo do promjene plana o čemu svjedoči nacrtu iz prve polovice 18. st, a čiji je autor najvjerojatnije Francesco Melchiori.¹⁸⁵

¹⁷⁹ Soldo, 2011a, 17

¹⁸⁰ Marić, 2012., 80

¹⁸¹ Bilić, 2017., 91

¹⁸² Marić, 2012., 80

¹⁸³ Bilić, 2017., 92

¹⁸⁴ Bilić, 2017., 92

¹⁸⁵ Bilić, 2017., 93

Prema nacrtu jasno je kako se izgradnja samostana počela planirati istočno u produžetku osi crkve. Na nacrtu su sivom bojom označeni dovršeni dijelovi dok crvena označava dijelove koji se planiraju podići.¹⁸⁶ Stoga je jasno kako je crkva sa sakristijom i velikim stubištem na sjeveru bila dovršena, dok se istočno od crkve planirala gradnja tri samostanska krila oko kvadratnog dvorišta. U sjevernom i južnom krilu smještene su redovničke sobe. Istočno krilo samostana u prizemlju je rastvoreno arkadama prema klaustru, dok je na katu razvedeno prozorima. U kutovima istočnog krila smještene su stubišta za gornji kat.

No ni ovaj plan nije bio realiziran, što nam i pokazuje Kurirov nacrt iz 1758. god. Na nacrtu je vidljivo kako je tada izgrađen tek mali dio izvorno predviđenog samostanskog kompleksa, točnije krilo koje se od apside proteže prema sjeveru.¹⁸⁷ U razdoblju od 1747. do 1749. godine „dovršena je izgradnja najstarijeg samostanskog krila koje se od sakristije i velikog stubišta pružalo prema sjeveru, a sastojalo se od samostanskih ćelija s dugačkim hodnikom ispred njih.“¹⁸⁸

U razdoblju od 1738. do 1745. god, najvjerojatnije iz želje franjevaca da barem djelomično realiziraju stari projekt izgradnje samostana s istočne strane crkve, podignuta je zgrada, natkrivena krovom s kupama u produžetku crkvene apside prema istoku.¹⁸⁹

Sredinom 18. Stoljeća, sagrađen je visoki zid s prozorskim otvorima u produžetku glavnog pročelja prema sjeveru, sve do puta koji vodi do tvrđave. Taj zid podignut je kako bi od trga odjelilo fratarsko zemljište, ali i pročelni zida samostanske zgrade koju su planirali podići uz njega, te tako realizirati Boninijev projekt iz 1702. godine.¹⁹⁰

Međutim polovicom 19. st. zid je srušen a na njegovom mjestu je 1855. godine niknula zgrada u kojoj je već sljedeće godine s radom počela „Franjevačka klasična gimnazija s pravom javnosti.“¹⁹¹ U zgradi franjevačke gimnazije sve do 1928. god., kada je u dvorištu samostana izgrađen lapidarij, bila je smještena i „Arheološka zbirka Franjevačkog samostana u Sinju osnovana godine 1860.“¹⁹² Godine 1972. sa sjeverne strane današnjeg samostanskog

¹⁸⁶ Bilić, 2017., 94

¹⁸⁷ Bilić, 2017., 98

¹⁸⁸ Bilić, 2017., 100

¹⁸⁹ Bilić, 2017., 100

¹⁹⁰ Bilić, 2017., 102

¹⁹¹ Bilić, 2017., 103

¹⁹² Bilić, 2017., 105

klaustra, podignuta je zgrada u kojoj je od 1982. godine smješten Muzej s arheološkom etnološkom i numizmatičkom zbirkom neprocjenjive vrijednosti.¹⁹³

Većina predmeta koji se nalaze u Muzeju nije pronađena tijekom sustavnih arheoloških istraživanja, već su to slučajni nalazi koji su prikupljeni zahvaljujući iznimnom trudu franjevacu i neizmjerne ljubavi naroda prema povijesti. Predmeti su uglavnom prikupljeni širom područja Franjevačke provincije Presvetog Otkupitelja, a većina ih je pronađena upravo u samoj okolini Sinja.¹⁹⁴

Na drugom katu franjevačkog muzej čuva se sačuvano različito blago crkve i samostana, koje je bogato srebrom liturgijske predmete iz 18. stoljeća.¹⁹⁵ Tu su i „vrijedne barokne slike, kao i crkveno ruho iz 17. i 18. stoljeća.“¹⁹⁶

Podizanjem zgrade današnjeg Muzeja zatvoren je „četverokutni prostor između samostanskih zgrada koji je još davne 1702. godine bio predviđen za samostanski klaustar prema nacrtu inženjera Benonija.“¹⁹⁷

¹⁹³ Bilić, 2017., 105

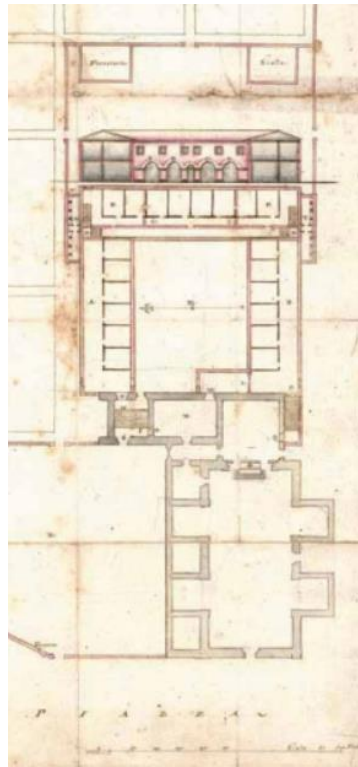
¹⁹⁴ Marić, 2012., 183

¹⁹⁵ Marić, 2012., 186

¹⁹⁶ <http://www.visitsinj.com/hr/Vodic/44/arheoloska-zbirka-franjevacog-samostana>

¹⁹⁷ Bilić, 2017., 105

ILUSTRACIJE – FRANJEVAČKI SAMOSTAN

Slika 14. *Projekt za izgradnju samostanskog kompleksa istočno od crkve, (Francesco Melchiori (?), prva polovica XVIII. stoljeća*

(Izvor: Bilić, 2017., 95)

Slika 15. *Petar Kurir, Katastarski crtež Sinja 1758. godine*

(Izvor: Bilić, 2017., 100)

6.3. PROFANA ARHITEKTURA

6.3.1. VELIKI MOST

Godine 1784., u godini kuge sinjski providur Paolo Emilo Canalis dao je izgraditi kameni most na Goruđici, o čemu svjedoči ploča s natpisom uzidanim na nizvodnoj strani mosta.¹⁹⁸ Na natpisu stoji: „PAULUS EMILIUS CANALIS PROVVISOR SIGNENSIS PESTE A TOTO AGRO DEPULUS PONTEM HANC REGIONIS DECORI VIATORUM COMMODO COMMERCII UTILITATI ERE SUO CONSTRUCTU: JUSSIT ANNO MDCCLXXXIV“¹⁹⁹, odnosno: „Pavao Emilije Canalis, sinjski providur, nakon što je kuga opustošila kraj, dao je sagraditi od svog novca godine 1784. ovaj most na ukras kraju, udobnost putnika i korist trgovanja.“²⁰⁰

Na drugoj strani mosta uzidan je natpis s imenom majstora gradnje: „OPERIS TYPUM INVENTIT ET STRUCTURAM REXIT ANTONIUS ZULATUS TURNAE PRAEPOSITUS“²⁰¹, odnosno: „Antonije Zulatus, zapovjednik konjice, odredio je način gradnje i upravljao zidanjem.“²⁰²

7. SLIKA GOSPE SINJSKE

„Ponos i dika, najljepši ures, biser Sinja i Cetinske krajine jest čudotvorna Slika Bl. Dj. Marije od Milosti.“²⁰³ „Sinjska Madona pripada tipu Gospe nagnute glave, poznatom i pod nazivom *Maria della Vittoria*, koji je u XVII. i XVIII. stoljeću čašćen od Rame i Venecije do Munchena i Beča. Za razvoj ove pobožnosti zaslužni su general karmelićanskog reda Dominik de Jesus Maria i papa Grgur XV., koji je sliku Gospe nagnute glave 1621. godine izložio u karmelićanskoj crkvi na Monte Caballu u Rimu, koji se otada naziva *Maria della Vittoria*.“²⁰⁴ Nakon sinjske bitke 1715. god., ovakva shema raširila se širom srednje

¹⁹⁸ <http://www.visitsinj.com/hr/Vodic/39/znamenitosti>

¹⁹⁹ Soldo, 2011b, 266

²⁰⁰ Soldo, 2011b, 266

²⁰¹ Soldo, 2011b, 266

²⁰² Soldo, 2011b, 266

²⁰³ Šetka, 1983., 15

²⁰⁴ Prijatelj Pavičić, 2001., 93

Dalmacije, osobito u okviru franjevačke provincije Presvetog Otkupitelja, pojavljujući se u crkvama od Sućurja do Šibenika.²⁰⁵ Najviše sličnosti s Gospom Sinjskom Soldo pronalazi s onima iz „franjevačkog samostana Sacro Rittiro di S. Francesco blizu Rima i crkve sv. Lazara u Veneciji.“²⁰⁶

Ova slika na platnu, ubraja se među najljepše slike kršćanske umjetnosti.²⁰⁷ Lik Majke Božje prikazan je do poprsja. Nad glavom joj je veliki kolobar. Glava je nagnuta prema lijevom ramenu, pogled oborene dok su joj obrve visoko svedene. Na desnom obrazu prelijeva se blago rumenilo. Lice joj je blago, sjetnog izraza, ali ljupko i dojmljivo zbog bjeline koja stvara kontrast s tamnom pozadinom. Obučena je u crvenu haljinu pritegnutu zelenim pasom.. Preko glave joj je prebačena dvostruka koprena, ispod koje se nadziru vlasi smeđe kose. Gornja koprena je svijetlozelene boje s blijedožutom podstavom, spušta se niz Marijina leđa, dok je donja vrlo prozirna i nabrana oko Marijinih ramena i prsiju.

Duga je 58 cm, a široka 44 cm.²⁰⁸ Izuzev pregiba koji su najvjerojatnije nastali zbog nošenja Slike u kovčegu prilikom bijega redovnika od Osmanlija, u dobrom je stanju.²⁰⁹

No danas je od cijele Slike vidljivo samo Marijino lice i manji dio njene koprene, dok je ostatak slike prekriven zlatom i biserjem. Marijinu glavu krase kruna od suhog zlata. Sa strane i sprijeda sve do dna Slike vise zlatne ogrlice, naušnice, prstenje, križevi i drugi nakiti. Na sredini Marijinih prsiju nalaze se tri velika zlatna srca. Između dviju zvijezda na vratu joj je rastegnuta raskošna biserna mrežica. Sav ovaj nakit prikupljen je od strane vjernika, u znak zahvalnosti za primljene milosti od Majke Božje.

Iako do dan danas nije poznato tko je naslikao Sliku Gospe Sinjske, stručnjaci pretpostavljaju kako je slika naslikana krajem 16. ili početkom 17. stoljeća od strane nepoznatog mletačkog slikara. S druge strane jedan od najvećih stručnjaka za povijest Gospe Sinjske kao i njenog štovanja, dr. Stanko Petrov nagađa kako je Slika nastala u drugoj polovici 15. stoljeća također od strane nepoznatog mletačkog slikara. Petrov nadalje navodi kako se slika prvotno nalazila u Sinju te da su je franjevci, nakon pada Sinja (1536.), ponijeli sa sobom u Ramu.²¹⁰

²⁰⁵ Prijatelj Pavičić, 2001., 93

²⁰⁶ Prijatelj Pavičić, 1998., 219

²⁰⁷ Šetka, 1983., 15

²⁰⁸ Šetka, 1983., 16

²⁰⁹ Šetka, 1983., 16-17

²¹⁰ Šetka, 1983., 17

Najstariji povjesničar njenog štovanja fra. Petar Filipović navodi kako je iz priča starih fratara saznao „da se Slika Gospe od milosti u Rami nije nalazila na oltaru nego u jednom izdupku i da je isprva nisu štovali kao poslije. Ali je s druge strane značajno, što fra Petar ističe, kako je Božja Providnost na poseban način čuvala tu Sliku. Ramski je samostan sv. Petra Apostola bio više puta pljačkan, paljen, rušen 1557., 1653., 1661., 1682., ali Slika nije nastradala, nego je uza sve nepogode, što ih je doživio ramski samostan, odoljela zlobi nekrsta, bijesu janjičara i sili vatre.“²¹¹ Stoga ne čudi kako su već tada vjernici počeli iskazivati Slici posebno štovanje te za trajanja svetkovina pred istom paliti voštanice.²¹²

Filipović nadalje navodi, kako je javno štovanje sv. Slike započelo nakon prvog zabilježenog čuda.²¹³ „U drugoj polovini 17. st. živio je u ramskom samostanu neki Mialjić, koji se spremao da postane redovnik-svećenik. Došlo je vrijeme redovničkog oblačenja, ali je on bio tako sitna stasa da se nije mogao obući u redovničke haljine. Htjedoše ga poslati kući. U toj nevolji on pođe pred Sliku Majke od milosti, počne grozno plakati i svim srcem moliti bl. Djevicu da mu pomogne. I Marija je pomogla. Za malo vremena Mialjić je narastao, obukao se u redovničke haljine i dobio ime fra Ivan, te je postao redovnik vridan i kripostan.“²¹⁴ Za ovaj čudesan događaj Filipović je mogao saznati iz usta ramskih fratara, ali i od samoga Mialjića, koji je u Sinju proveo nešto više od godinu dana.²¹⁵

Od tog trenutka cijela povijest Čudotvorne Gospe Sinjske, jest povijest njezinih milosti, „što ih je vjernom puku kršćanskome obilno dijelila, kao i povijest sinovske zahvalnosti pobožnih vjernika.“²¹⁶ Međutim Gospino trajno kraljevsko prijestolje nije ostalo u Rami nego se premjestilo u Sinj.²¹⁷

Prilikom povratka iz Rame u oslobođenu cetinsku krajinu franjevci sa sobom ponijeli i Gospinu Priliku.²¹⁸ „Ono što je Izraelcima na putu kroz pustinju bio otajstveni oblak, to je ramskim franjevcima, nakon odlaska iz Rame, na trnovitom putu prema novom sjedištu bila Slika Bl. Djevice.“²¹⁹ Gospina Prilika davala im je utjehu i snagu na teškom putu od „Rame do Sinja, pa onda za vrijeme kratkog boravka u Dugopolju i Klisu, dok su stigli u Split, gdje

²¹¹ Šetka, 1983., 18

²¹² Šetka, 1983., 18

²¹³ Šetka, 1983., 18

²¹⁴ Šetka, 1983., 18

²¹⁵ Šetka, 1983., 18

²¹⁶ Šetka, 1983., 18

²¹⁷ Šetka, 1983., 18

²¹⁸ Soldo; Šetka, 1965., 12

²¹⁹ Soldo; Šetka, 1965., 13

su se 9. siječnja 1688. uselili u staru benediktinsku opatiju na Sustjepanu.²²⁰ U staroj benediktinskoj opatiji franjevci su proveli nekoliko godina, tijekom kojih su brižljivo čuvali i krili Sliku. Kada su splitski vjernici saznali kako se čudotvorna Slika nalazi kod franjevaca, zahtijevali su da se ista izloži javnom štovanju.²²¹ U strahu od gubitka, franjevci su je sklonili u kuću „nekog Jure Rubičića u Velom Varošu. Jure spremi Sliku u ormar u sobi gdje nitko nije spavao. Za sliku nitko nije znao nego Jure i dva fratra. Domaćica i ostali ukućani, ne znajući ni za što, stavljali su na ormar sad ovo sad ono. Ali što god bi danas na ormar stavili, sutra bi ujutro našli na podu, i to sve zdravo i cjelovito, pa i ono što je od stakla, kao da je netko rukom postavljao. Čeljad se čudila i o tome razgovarala. Kad to čuo i vidio domaćin, naredi da se na ormar ništa ne stavlja i da pred njim neprestano gori uljano svjetlo.“²²²

Kao što je ranije navedeno franjevci se nisu mogli naviknuti na život u Splitu, te su se odlučili vratiti svom narodu u cetinsku krajinu. Nakon što su samostan i crkva na mjestu današnjeg groblja sv. Franje dovršeni franjevci su se vratili u Sinj. Sliku nisu ponijeli sa sobom, nego su je ostavili na čuvanje o. Anti Pletikosiću dok se oni ne smjeste u novom domu.²²³ „U određeno vrijeme pobožni se redovnik izu bos, kradimice uze sv. Sliku pa noću pješice krene prema Sinju. U svanuće sretno stigne na Radošić, jugozapadno od Sinja. Odatle javi redovničkoj braći da je stigao. Redovnici brzo skupe obližnji puk te iziđu u ophodu pred sv. Priliku pa je s velikim veseljem, pjevajući duhovne pjesme dopratiše do crkvice sv. Franje. Stave je na oltar da je vjernici štuju i pred njom se mole. Tako se sv. Slika, nakon dugog i mukotrpnog višegodišnjeg puta iz Rame konačno nastani u Sinju iz kojega više nije odlazila. Sada Marija preko svoje Slike stade dijeliti mnoge milosti. Stoga su je već sada štovali i u pomoć zazivali ne samo Sinjani nego i kršćani iz drugih mjesta. I što se Slika više štovala, Majka je Božja obilnije milosti dijelila.“²²⁴

Godine 1714. sv. Slika prenesena je iz crkve sv. Franje u novosagrađenu crkvu podno Kamička. U novoj crkvi Slika ipak nije dugo ostala, jer je već sljedeće godine Sinj napadnut od strane Osmanlija.

Franjevci su bili prisiljeni napustiti novosagrađenu crkvu i samostan podno Kamička. Dio franjevaca ponovno se vratio u Split, dok su se sedmorica fratara sklonila u tvrđavu ponijevši sa sobom u jednom sanduku sv. Sliku. Kad su branitelji i stanovnici tvrđave saznali

²²⁰ Šetka, 1983., 24

²²¹ Soldo; Šetka, 1965., 13

²²² Soldo; Šetka, 1965., 13

²²³ Dragić, 2016., 63

²²⁴ Soldo; Šetka, 1965., 13

da se među njima nalazi sv. Slika, naređeno je da se ista odmah stavi na oltar sv. Barbare u crkvi sv. Mihovila.²²⁵ „Branitelji se tada mnogo uzradovaše i utekoše se Majci Božjoj molitvama i zavjetima. A Marija je dala takvu jakost hrabrim borcima da se viteški braniše i obraniše.“²²⁶ Za vrijeme posljednjeg napada na Grad, redovnici, djeca, žene, te ostali ljudi koji nisu bili spremni za borbu stali su se moliti pred Marijinom Slikom za pomoć, a neprijatelj je naposljetku poražen.²²⁷

Da je za pobjedu zaslužna Majka Božja uvjeren je i suvremeni povjesničar Filipović koji tvrdi: „*Da je dakle ovo bilo njezino dobiće, sumlje ne ima: pak i Turci isti posli govorili su da su gledali svaku noć u vrime obsidnuća odit po zidu grada jednu ženu u velikoj svitlosti.*“²²⁸ U pomoć Majke Božje pored branitelja vjerovala je i čitava kršćanska Dalmacija. Kao što je ranije navedeno iz zahvalnosti vojni časnici sakupili su između sebe oko 80 cekina za izradu zlatne krune kako bi okrunili Marijinu Sliku.²²⁹ Samu krunu krase mnoštvo detalja poput cvijeća i anđeoskih glavica. Na dnu krune upisano je: „IN PERPETUUM CORONATA TRIUMPHAT – ANNO MDCCXV – Zauvijek okrunjena slavi 1716. godine.“²³⁰ Tom krunom Slika Majke Božje naposljetku je i okrunjena je 22. rujna. 1716. godine od strane splitskog nadbiskupa Cupillia. „U nadbiskupovoj pratnji bili su kanonik Ante Karlović, kapitularni vikar iz Skradina, Ivan Cippico te dvojica crkovenjaka. Prema opisu tog događaja oratorijanca ili filipinca Ivana Cetinića, nadbiskup je služio zavjetnu Misu Bl. Dj. Mariji a zatim održao svečano slovo (panegirik) Njoj u čast. Obučen u bijeli plašt s bijelom mitrom počeo je pjevati himnu *Veliča* i izmolio molitvu iz oficija. Zatim je pokazao Priliku i na nju postavio zlatnu krunu. Obred je završen molitvom uz pjevanje *Zdravo Kraljice*. Potom je održana procesija s vanjske strane tvrđave. Najprije je nošen križ, za njim su slijedili franjevci, kanonici te nadbiskup s Presvetim. Iza njega Priliku su nosili sinjski providur Paolo Foscolo, knez Bartoluzzi, zapovjednik posade, pukovnik Brand i kapetan Manzecca. Brojni vjernici pratili su obred i procesiju, uz pucanje mužara i pjevanja *Zdravo, morska zvijezdo*. Pred crkvom nadbiskup je blagoslovio narod i sinjski kraj svetom

²²⁵ Soldo; Šetka, 1965., 13- 14

²²⁶ Soldo; Šetka, 1965., 14

²²⁷ Soldo; Šetka, 1965., 14

²²⁸ Soldo; Šetka, 1965., 14

²²⁹ Soldo; Šetka, 1965., 14

²³⁰ Dragić, 2016., 67

Prilikom.²³¹ Nakon čega je Sliku vratio na oltar crkve sv. Mihovila, gdje je i ostala naredne četiri godine.²³²

Nakon oslobađanja Sinja, franjevci su ponovno pokrili i uredili crkvu pod Kamičkom. Pred kraj obnove, franjevci su tražili da iz tvrđave sv. Slika bude ponovno vraćena u crkvu, čemu su se suprotstavili časnici i vojnici. Uza sve molbe i uvjeravanja vojnici nisu htjeli vratiti sliku franjevcima, zbog čega je fra Pavao Vučković osobno otišao do Mletačkog dužda. Odmah po saslušanja fra. Pavla, dužd je uputio naredbu providuru Diedu o vraćanju sv. Slike franjevcima. Po primitku duždeve odluke, Diedo ju je proslijedio sinjskom providuru Semitecolu, nakon čega je franjevcima slika bila vraćena. Nakon što je u tvrđavi održana sv. Misa, franjevci su sv. Sliku u procesiji vratili u novu crkvu.²³³ Samoju procesiji nazočio je i o. Filipović, izjavivši: „*Da je tada vidit plač i oni, koji bijahu u gradu, i onoga puka, koji biše na dvoru, prvi plačući od žalosti, a drugi od velike radosti, istinito kamen bi proplakao.*“²³⁴ U crkvi je ponovno održana sv. Misa, prilikom koje je o. Šitović održao „govor u čast Majke Božje, u kojem je istaknuo kako je Bog po našoj prevelikoj Odvjetnici *od tolike turske srdžbe ovi grad i ovo misto, o komu, može se reći, sva Dalmacija visaše, oslobodio.*“²³⁵ Tako je sv. Slika prenesena u novu crkvu pod Kamičkom u kojoj je smještena i dan danas.

²³¹ Soldo, 2011a, 205

²³² Soldo; Šetka, 1965., 14

²³³ Soldo; Šetka, 1965., 14-16

²³⁴ Soldo; Šetka, 1965., 16

²³⁵ Soldo; Šetka, 1965., 16

ILUSTRACIJE – SLIKA GOSPE SINJSKE

Slika 16. *Slika Gospe Sinjske bez krune*

(Izvor: Vrgoč, 2009., 73)

Slika 17. *Slika Gospe Sinjske s krunom i zavjetnim darovima*

(<https://www.gospa-sinjska.hr/index.php/kroz-proslost/51-povijest-stovanja-gospe-sinjske>, 31. kolovoza 2020.)

Slika 18. *Bruno Bulić, Splitski nadbiskup Stjepan Cupilli kruni Gospu od Milosti*

(Izvor: Vrgoč, 2009., 77)

8. BAROKNI OLTARI U CRKVI GOSPE SINJSKE

8.1. GOSPIN OLTAR

Čim je slika vraćena, o. Mialjić naručio je od Mlečana da izrade pozlaćeni drveni okvir.²³⁶ Izgled oltara na kojeg je Slika Majke Božje prvotno bila postavljena u novoj crkvi nažalost nije zabilježen.²³⁷ S obzirom na to kako je već 1733. podignut novi drveni, a potom i mramorni oltar, prvotni očigledno nije bio dostojan da bude „prijestolje Nebeske Kraljice.“²³⁸

Godine 1732., kuga je zaprijetila Sinju i njegovoj okolini, zbog čega su vjernici zavjetovali Gospi. Kako je kuga zaobišla Sinj, vjernici su već iduće godine dali sagraditi novi oltar, koji je postavljen iznad ranije sazidanih stepenica i antependija. Na oltaru su se nalazila tri pozlaćena anđela. Za vrijeme svetkovina zidovi kapele bili su prekriveni purpurnim

²³⁶ Dragić, 2016., 66

²³⁷ Soldo; Šetka, 1965., 16

²³⁸ Soldo; Šetka, 1965., 16

zastorima od damasta, koje je tijekom dvadesetih godina donio fra Bone Buljan.²³⁹ Prema crkvenom običajniku iz 1752., zavjese su bile postavljane u Gospinu kapelu te u kapelu velikog oltara: „na Uskrs i kroz osminu, na Duhove i osminu, na Božić do Vodokršća, ali i na Marijine svetkovine: na dan Marijina očišćenja (2. veljače), Navještenja (25. ožujka) kad padne prije pete nedjelje korizme, na Marijino rođenje (8. rujna), na Veliku Gospu- Uznesenje Marijino (15. kolovoza) i na blagdan Bezgrešnog začeća (8. prosinca).“²⁴⁰

Ipak najljepšim ukrasom Gospinog oltara smatra se srebreni okvir slike Gospe Sinjske izrađen 1748. godine.²⁴¹ Srebreni okvir izradio je mletački majstor Bernardin Fornzieri, po narudžbi o. Jerolima Filipovića za samu izradu utrošeno je oko 200 cekina.²⁴²

Srebreni okvir ukrašen je velom s pozlaćenim resama. Rokoko medaljoni uokvireni volutama u obliku slova C (*rocaille*), nalaze se pri dnu okvira. U sredini je medaljon s velikom školjkom u kojoj je manja pozlačena. Iznad okvira nalazi se kruna koju drže dva anđela, dok su ispod nje dvije anđeoske glavice.²⁴³ Na zidovima Gospine kapele bili su obješeni zavjetni darovi, pored koji su na oltaru nalazili „svijećnjaci od drveta, mjedi i srebra, relikvijar, palma, srebrene oltarne ploče (*convivia*) kao i od drveta.“²⁴⁴

Godine 1763-1764. u selima oko Muća ponovno se pojavila kuga, koja se proširila sve do Sinja. S nestankom kuge, Gospinom okviru nadodani su rokoko detalji. Njih je izradio nepoznati mletački majstor, koji je ujedno autor trona za izlaganje Presvetog Otajstva.²⁴⁵ Prilikom tih izmjena „kruna s dva anđela spuštena je nad obodo slike. Sa strane su nadodani ukrasi od voluta i akantusova lišća. Ispod je podnožje s dvije glave anđela. Iznad okvira je igra lišća između kojih dva povećća anđela nose krunu s pozlaćenim križem. Na gornjem dodatku je latinski natpis: *Sancte M.G. sub urbi Sign 1766.* (Sv. Mariji od Milosti pod gradom Sinjem 1766.). Na tom radu pomogao je, tako je u tradiciji, sinjski zlatar Ivan Matić.“²⁴⁶

Kako se kuga od koje su napokon bili oslobođeni ne bi ponovno pojavila, Sinjani su dali zavjet o podizanju novog mramornog oltara svojoj Zaštitnici. Kao glavni poticatelj za izgradnju novog mramornog oltara istaknuo se fra Jerolim Filipović, koji je u bratimskoj kući

²³⁹ Soldo, 1992., 466

²⁴⁰ Soldo, 1992., 466

²⁴¹ Soldo; Šetka, 1965., 13

²⁴² Soldo, 1992., 468

²⁴³ Soldo, 2011b, 259

²⁴⁴ Soldo, 1992., 470

²⁴⁵ Soldo, 1992., 470

²⁴⁶ Soldo, 1992., 470

ispod crkve okupio harambaše i glavare sinjskog područja, sekretara sinjskog providura Rocca Cornera te ih uz podršku gvardijana fra Petra Vuletića uspio uvjeriti kako je podizanje novog oltara kao zavjet Gospi što ih je oslobodila od kuge neophodno. Odluka je čak sastavljena kao spis, a u zavjet se pretvorila preko trodnevnicke održanoj od strane fra. Filipovića. Ta propovijed ujedno mu je bila i posljednja u sinjskoj crkvi, jer je sljedeće godine preminuo.

Usprkos danom zavjetu podizanje oltara se odužilo. Kao glavni razlozi za to navode se Filipovićeve smrt, snažan potres iz 1769., ali i ponovna pojava kuge (1783-1784.). Nakon što su prebrođene navedene nevolje, minula je želja za podizanjem oltara, tim više što je prilikom obnove crkve novostvorena udubina zahtijevala znatno veći oltar od onog planiranog.²⁴⁷ Međutim, najvjerojatnije pod utjecajem cijenjenog redovnika J. M. Glunčevića prokurator su oko 1790. sklopili ugovor sa „ signori Pio e fratello di questo dall 'Acqua, professori d ' altare di marmo in Sebenico.“²⁴⁸

Braća Pio i Vicko Dall 'Acqua došli iz Chioggie u Šibenik, iznajmivši 1772. od franjevacu kuću pored zvonika katedrale sv. Jakova. Stoga ne čudi kako je njihova djelatnost isprva bila koncentrirana uz Šibenik, gdje su zasigurno i organizirali radionicu.²⁴⁹ Prema Glunčičevim navodima, braća dall 'Acqua morala su podignuti oltar u tri vremenska razmaka. Prvo predoltarnik, potom kolone tj. središnji dio te u konačnici završiti nakit *cimere*, što dokazuju izvjesne razlike na samom oltaru, a cjelokupna izrada oltara iznosila je oko 1400 cekina.²⁵⁰

Na tri stepenice od crvenog mramora postavljen je lijepo izrađena menza na kojoj je prikazano Uznesenje Marijino, a sa strane se nalaze dva anđela. Iznad menze izdižu se četiri masivna korintska stupa, obložena crvenim mramorom. U sredini iz velike mramorne krune postavljen je zastor od tamnožutog mramora koji podržavaju četiri mala anđela. U tom velu napravljeno je udubljenje u kojem je smješten Gospin srebreni okvir. Oltar završava otvorenim timpanom na kojem sjede dva anđela, iznad kojih su svije glave anđela u oblacima, a na rubu središnjeg dijela dva anđela drže krunu od 12 zvijezda.

Na dnu oltara smješten je prolaz za vjernike koji se tu prolazeći mole i zavjetuju. Vjernici tuda prolaze hodajući, klećući čak ili lizući, čemu svjedoče tragovi na mramornim

²⁴⁷ Soldo, 2011b, 278 - 279

²⁴⁸ Soldo, 2011b, 279

²⁴⁹ Tomić, 1995., 165

²⁵⁰ Soldo, 1992., 476

pločama. Na ulazima prolaza nalaze se natpisi ispod mramornih završetaka. Desni natpis je na latinskim, dok je lijevi na talijanskim jezikom. Na oba natpisa je učinjena pogreška prilikom isklesavanja. Na desnom je klesar prvi red stavio preko crte koja zaokružuje natpis, a na lijevom je preko gornjeg natpisa isklesao slova drugog reda, zbog čega su oba natpisa teška za čitanje.²⁵¹

Na desnom natpisu uklesano je sljedeće: “GRATIARU/m/ DEIPARAE SERVATRICI QUEM (!) F /ratres/ M/inores/ A TURCAR/um TYRANIDE RAMAE FUGIENT/es/ DETULER/unt/ AN/no/ 1687. INCOLAE SUBURBII ET TERRITORII SIGNI VOTU/m/ PERSOLVENTES OB PESTEM CIRCUM MINITANTEM ANNI MDCCLXIV. PROVISORE B. M. EX/cellentissimo/ LEONARDO BALBI ARAM HANC A FUNDAM/en/ TIS ERIGERE CEPERUNT DEHINC PERFERUNT A/nno/ MDCCXCV.“²⁵², tj. u prijevodu: „Bogorodici Majci milosti koju su fratri kao bjegunci od strašnog turskog nasilja 1687. godine iz Rame donijeli. Stanovnici Podvaroša i Sinjske krajine, izvršujući zavjet kada je uokolo harala kuga 1764. godine, za providura blage uspomene preuzvišenoga Leonarda Balbija, ovaj oltar od temelja počеше graditi i potom završiše 1795. godine.“²⁵³

Na lijevom natpisu stoji sljedeće: „ALLA VERGINE CUSTODITRICE DEL TER /ritori/O DI SIGN CINTO DA PEST/ilen/ZA A PRESERVATO L'AN/no/ MDCCLXIV QUESTO AL/ta/RE INCOMINCIATO P/er/ VOTO DA TUTTA Q/ues/TA POPOLAZIONE VIENE ORA COPLE/to/ DEDICATO CONS/titu/TO SOTTO IL FELICISSIMO GOVERNO DELL' ECC/ellentissi/MO GIO/vanni/ GOTTARDO CATTI L'ANNO MDCCXCV.“²⁵⁴, odnosno: „Djevici čuvarici Sinjske krajine, okruženoj kugom i očuvanoj 1764. godine, ovaj oltar počēt kao zavjet cijelog ovog puka, sada je potpuno završen, posvećen, načinjen pod veoma sretnom upravom preuzvišenog Giovanni Gotarda Catti 1795. godine.“²⁵⁵

Od tada Majka Božja sa svog „kraljevskog prijestolja u Sinju dijeli sve obilnije milosti ne samo vjernicima iz Sinja i okolice nego i onima koji dolaze iz drugih krajeva naše lijepe Domovine.“²⁵⁶ Njeno službeno ime još od pobjede nad Osmanlijama jest „*B. D. Marija*

²⁵¹ Soldo, 2011b, 280

²⁵² Soldo, 2011b, 281

²⁵³ Soldo, 2011b, 281

²⁵⁴ Soldo, 2011b, 281

²⁵⁵ Soldo, 2011b, 281

²⁵⁶ Soldo; Šetka, 1965., 16

od milosti ²⁵⁷, dok se neslužbeno njena prilika već od tada nazivala „*Gospa Sinjska*„²⁵⁸ Izgleda da je to ime dobila od štovatelja koji su živjeli izvan Sinja.²⁵⁹ Nakon što su vjernici preko sv. Slike primili mnoga čuda, Majku od milosti proglasili su „*Čudotvornom Gospom Sinjskom*“.²⁶⁰

U crkvi su pored Gospinog oltara bili smješteni oltari: „sv. Josipa, sv. Frane, sv. Ante, sv. Ivana i sv. Mihovila, na koji je postavljena slika sv. Paulina kao zavjetni dar Svecu 1803.“²⁶¹

ILUSTRACIJE – GOSPIN OLTAR

Slika 19. Srebreni okvir Gospe Sinjske iz 1748. godine

(Izvor: Soldo II. 2011., 258)

²⁵⁷ Soldo; Šetka, 1965., 16

²⁵⁸ Soldo; Šetka, 1965., 16

²⁵⁹ Soldo; Šetka, 1965., 16.-17

²⁶⁰ Soldo; Šetka, 1965., 17

²⁶¹ Soldo; Šetka, 1965., 49

Slika 20. *Slika Gospe Sinjske u srebrenom okviru iz 1766. godine*

(Izvor: Marić, 2017., 118)

Slika 21 . *Oltar Gospe Sinjske*

(Izvor: Marić, 103., 2017)

8.2. VELIKI OLTAR

Nota nastala oko 1768. godine donosi prikaz unutrašnjosti crkve.

Veliki oltar sagrađen je od muljike. Na oltaru su se nalazila dva tabernakula, jedan drveni dok je drugi bio od mramora. Drveni je služio posebno za „*Sveti grob* u Velikom tjednu.“²⁶² Oltar je imao pokaznicu sa zastavom kojom se za trajanja propovijedi pokrivalo Svetoostajstvo, dvije srebrene pikside,²⁶³ a na tabernakulu su se nalazila tri vela, „bijeli, smeđi i carzglieni.“²⁶⁴

8.3. OLTARI SV. JOSIPA I SV. PAŠKALA I DIDAKA

Do velikog oltara godine 1750. Podignuta su izvan kapela dva oltara, s desne strane sv. Josipa a s lijeve oltara sv. Paškala i Didaka.

Iznad antependija zidanog od muljike izdizao se kameni oltar sv. Josipa s dva gipsana anđela. Na oltaru se nalazila potpuno pozlaćena Isusova glava , a pored oltara mnoštvo darova.²⁶⁵ Sliku s pozlaćenim okvirom izradio je izvjesni Toma Giezi, koji je za samostan radio veliku klačardu.²⁶⁶ Giezi je radio „protiv načina rada domaćih majstora *professori nostri Morlachi*, tako da je mjesto predviđenih 1000 konja klada, nije dobiveno ništa.“²⁶⁷ Međutim Giezi se u međuvremenu pokazao kao vješt slikar te je načinio oltarnu palu.

Oltar sv. Paškala i Didaka nije se bitno razlikovao od oltara sv. Josipa. Na ovom kamenom oltaru s dva gipsana anđela, nalazila se slika *Gospe od sedam žalosti* koja je također bila uokvirena drvenim pozlaćenim okvirom.²⁶⁸

²⁶² Soldo, 2011b, 258

²⁶³ Piksida = spremnica za hostije, relikvije i ulja za posljednju pomast.

²⁶⁴ Soldo, 2011b, 258

²⁶⁵ Soldo, 2011b, 258

²⁶⁶ Soldo, 1992., 477

²⁶⁷ Soldo, 1992., 477

²⁶⁸ Soldo, 1992., 472

ILUSTRACIJA – OLTAR SV. JOSIPA

Slika 22. *Oltar sv. Josipa*

(Izvor: Marić,104., 2017)

8.4. OLTARI SV. ANTE PADOVANSKOG I SV. FRANJE

„U kapeli, s lijeve strane velikog oltara bio je oltar sv. Ante Padovanskog.“²⁶⁹ Oltar podignut 1743. dao je napraviti Antun Zlatarić, koji je na oltar postavio natpis: „ANTONIUS ZLATARICH TESTANS UNIVERSIORUM RELIQUIT HEREDE MDCCYLIII“²⁷⁰ Zlatarić je naime oporučno ostavio novac za podizanje oltara, a ostatak novca namijenio je za nabavku srebrnih svijećnjaka.²⁷¹

²⁶⁹ Soldo, 2011b, 258

²⁷⁰ Soldo, 1992., 472

²⁷¹ Marković, 1898., 49

Kako ovaj mramorni oltar nije ispunjavao visoku nišu, naknadnim intervencijama na vrhu su mu nadodani dodaci od muljike. Oltar je dobio i mali mramorni tabernakul, na kojeg su postavljena vrata od pozlaćenog srebra izrađena 1763. godine, od strane nepoznatog domaćeg majstora. ²⁷²

Oltar u kapeli sv. Franje pripadao je bratovštini Dobre smrti, pa stoga nije u samostanskom opisu crkve. ²⁷³

ILUSTRACIJE - OLTARI SV. ANTE PADOVANSKOG I SV. FRANE

Slika 23. *Oltar sv. Ante*

(Izvor: Marić, 2017., 105)

²⁷² Soldo, 1992., 477

²⁷³ Soldo, 2011b, 259

Slika 24. *Oltar sv. Frane*

(Izvor: Marić, 2017., 106)

9. ZAKLJUČAK

Tema baroka u Sinju nedovoljno je obrađeno područje u povijesti umjetnosti. Mnogi istraživači radove temelje na baznoj literaturi fra Josipa Solde i njegovih knjiga koje su pisane sa stajališta povjesničara dok odredbe s povijesti umjetnosti treba još istražiti. Ovoj temi zadnjih godina na području umjetnosti najveći doprinos donijela je Darka Bilić, dok je povijesni dio razrađivao Jeronim Šetka.

Brojne nedaće koje su zadesile grad Sinj kroz višestoljetne ratne sukobe dovele su do teških razaranja. Teška razaranja i izmjene granica i stanovništva stvorili su obrise grada Sinja još u 18. stoljeću koji su se sačuvali sve do danas. U 18. stoljeću dolazi do valorizacije kulturnog života na oslobođenom i novostečenom teritoriju Mletačke Republike. Nova vlast bila je svjesna da na novostečenom teritoriju treba osmisliti funkcionalnu urbanizaciju te uložiti u obnovu i izgradnju brojnih građevina, ako želi od njega imati ekonomsku i vojnu korist. Državni novac koji je bio namijenjen opskrbljivanju vojske, osiguravanju granica te gradnji i obnovi utvrda, vlast je usmjerila ka urbanizaciji novoosvojenog područja, a društveni život grada bio je formiran oko marijanskog svetišta. Gradnja crkve započela je 1699. godine. To je jednobrodna građevina sa svetištem, dubokim korom i četiri bočne kapele. Gradnja crkve završena je 1714. godine, a već sljedeće godine Osmanlije su izvršile napad pri čemu je crkva uništena.

Usljedila je obnova koja je završena 1721. godine. U tom razdoblju crkva je bila bogato opremljena; dobila je dva nova zvana, orgulje, sjedala za kor i mnoštvo srebrnog posuđa od kojeg se izdvaja monumentalni tron za izlaganje Svetoostajstva. Nakon potresa 1769. crkva je značajno promijenila izgled. Novo barokno obilježje koje je dobila obnovom jest raščlamba na bočne zidove s tri plitke niše. Slika Gospe Sinjske, nekoć zvana Sv. Marija od Milosti, stilski se ne može točno odrediti kao barokna slika jer nedostaju podaci o dataciji i autoru. Potpuno baroknim smatra se srebrni okvir iz 1748. godine. Barokni oltar Gospe Sinjske podignuti je od strane braće dall' Acqua u tri razmaka: prvo predoltarnik, potom kolone te u konačnici završiti nakit *cimere*. U crkvi su pored Gospinog oltara bili smješteni oltari: sv. Josipa, sv. Frane, sv. Ante, sv. Ivana i sv. Mihovila.

10. LITERATURA

10.1. KNJIGE

Alduk, Ivan, *Srednjovjekovne tvrđave uz rijeku Cetinu*, Zagreb: Ex libris, 2010.

Bilić, Darka, *Inženjeri u službi Mletačke Republike*, Split: Književni krug, 2013.

Bilić, Darka, *Svetište Gospe Sinjske na nacrtima iz arhiva Franjevačkog samostana u Sinju*, Split: Franjevačka provincija Presvetog Otkupitelja; Sinj: Franjevački Samostan Gospe Sinjske; Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, 2017.

Marić, Mirko, *Sinj i njegova Gospa*, Sinj: Ogranak Matice hrvatska, 2012.

Marković, Ivan, *Sinj i njegovo slavlje god. 1887. Spomen knjiga*, Zagreb: Dionička tiskara u Zagrebu, 1898.

Prijatelj Pavičić, Ivana, *Kroz Marijin ružičnjak: zapadna marijanska ikonografija u dalmatinskom slikarstvu od 14. do 18. stoljeća*, Split: Književni krug, 1998.

Soldo, Josip (ur.); Šetka, Jeronim (ur.), *Sinjska spomenica 1715.-1965.*, Sinj: Franjevački provincijalat, 1965.

Soldo, Josip, *Sinjska krajina u 17. i 18. stoljeću, knjiga prva*, Sinj: Ogranak Matice hrvatske, 2011.

Soldo, Josip, *Sinjska krajina u 17. i 18. Stoljeću, knjiga druga*, Sinj: Ogranak Matice hrvatske, 2011.

Šetka, Jeronim, *Gospa Sinjska: povijest svetišta Majke Božje u Sinju*, Sinj: Svetište Gospe Sinjske, 1983.

Vrgoč, Martin, *Pregled povijesti grada Sinja*, Sinj: Ogranak Matice Hrvatske, 2009.

Tomić, Radoslav, *Barokni oltari i skulptura u Dalmaciji*, Zagreb: Matica hrvatska, 1995.

Žmegač, Andrej, *Bastioni jadranske Hrvatske*, Zagreb: Školska knjiga: Institut za povijest umjetnosti, 2009.

10.2. ČLANCI

Botica, Ivan. "Franjevački samostan i crkva Sv. Marije u podgrađu Cetini pod Sinjem (primjer povijesnoga diskontinuiteta)." *Povijesni prilozi* 29, br. 38 (2010): 9-29

Čoralić, Lovorka i Nikola Markulin. „Bitka za Sinj 1715. godine“, U: *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, 34., br. - (2016): 147-180.

Dragić, Marko. "Legende i svjedočanstva o čudotvornoj slici Gospe Sinjske." *Croatica et Slavica Iadertina* 12/1, br. 12. (2016): 153-177.

Fisković, Cvito. "Ignacije Macanović i njegov krug." *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji* 9, br. 1 (1955): 198-268.

Librenjak, Anita i Dubravka Čerina. "Preliminarno izvješće o zaštitnim arheološkim istraživanjima na tvrđavi Grad u Sinju 1998. i 1999. godine." *Vjesnik za arheologiju i povijest dalmatinsku* 98, br. 1 (2005): 271-282.

Jure Marasović. "Sjedište dostojno Alke i njezina ugleda", *_Građevinar_*, vol. 65, br. 12, 2013.

Prijatelj Pavičić, Ivana. "Prilog poznavanju sakralnog slikarstva u mletačkoj Dalmaciji i Boki na prijelazu iz XVII. u XVIII. stoljeće." *Croatica Christiana periodica* 25, br. 47 (2001): 91-101.

Soldo, Josip Ante. "Crkva i oltar Gospe Sinjske u 18.stoljeću." *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, 33., br. 1 (1992): 459-477

10.3. INTERNETSKI IZVORI

Turistička zajednica grada Sinja- <http://www.visitsinj.com/hr/Vodic/39/znamenitosti> (konzultirano 31. 8. 2020.)

Turistička zajednica grada Sinja- <http://www.visitsinj.com/hr/Vodic/44/arheoloska-zbirka-franjevackog-samostana> (konzultirano 31. 8. 2020.)

11. POPIS ILUSTRACIJA

Slika 1. Cornarovo osvajanje sinjskog Grada 1686. godine (Izvor: Vrgoč, 2009., 69.)

Slika 2. Virgil Menagello Dinčić, *Opsada Sinja* (Izvor: Vrgoč, 2009., 76)

Slika 3. Pietro Corir, naslovnica Franjevačkog samostanskog zemljišnika iz 1780. Godine (Izvor: Vrgoč, 2009., 80)

Slika 4. Giovanni Francesco Barbieri, *Tloris sinjske tvrđave iz 1686. godine* (Izvor: Soldo I., 2011., 165.)

Slika 5. *Glavna utvrda na brijegu desno, malena bastionska utvrda na Kamičku lijevo* (Izvor: Žmegač, 2009., 129)

Slika 6. *Projekt za izgradnju kvartira u Sinju u XVIII. stoljeću, današnji Alkarski dvori* (Izvor: Vrgoč, 2009., 82)

Slika 7. *Ugovor između sinjskih franjevaca i majstora Ivana Macanovića, 1698. god.* (Izvor: Bilić, 2017., 28)

Slika 8. *Detalj crteža crkve sv. Frane i franjevačkog samostana uz nju, Antonio Benoni, 1703. godine* (Izvor: Bilić, 2017., 36)

Slika 9. *Projekt zgrade nasuprot crkve Gospe Sinjske, Francesco Melchiori, 1720. godine* (Izvor: Bilić, 2017., 110)

Slika 10. *Crtež Antonia Benonia Macanovićeve crkve i samostana iz 1702. godine* (Izvor: Bilić, 2017., 33.)

Slika 11. *Crkva sv. Frane i franjevački samostan uz nju, Antonio Benoni, 1703. godine* (Izvor: Bilić, 2017., 35)

Slika 12. *Mletačka raspela iz 18. stoljeća* (Izvor: Marić, 2017., 193.)

Slika 13. *Tron i pokaznica za svetootajstvo* (Izvor: Marić, 2017., 195)

Slika 14. *Projekt za izgradnju samostanskog kompleksa istočno od crkve, (Francesco Melchiori (?), prva polovica XVIII. stoljeća* (Izvor: Bilić, 2017., 95.)

Slika 15. *Petar Kurir, Katastarski crtež Sinja 1758. godine* (Izvor: Bilić, 2017., 100)

Slika 16. *Slika Gospe Sinjske bez krune* (Izvor: Vrgoč, 2009., 73)

Slika 17. *Slika Gospe Sinjske s krunom i zavjetnim darovima*

(<https://www.gospa-sinjska.hr/index.php/kroz-proslost/51-povijest-stovanja-gospe-sinjske>,31. kolovoza 2020.)

Slika 18. *Bruno Bulić, Splitski nadbiskup Stjepan Cupilli kruni Gospu od Milosti* (Izvor: Vrgoč, 2009., 77)

Slika 19. *Srebreni okvir Gospe Sinjske iz 1748. godine* (Izvor: Soldo II. 2011., 258)

Slika 20. *Slika Gospe Sinjske u srebrenom okviru iz 1766. godine* (Izvor: Marić, 2017., 118)

Slika 21 . *Oltar Gospe Sinjske* (Izvor: Marić,103., 2017)

Slika 22. *Oltar sv. Josipa* (Izvor: Marić,104., 2017)

Slika 23. *Oltar sv. Ante* (Izvor: Marić, 2017., 105)

Slika 24. *Oltar sv. Frane* (Izvor: Marić, 2017., 106)

BAROK U SINJU

Sažetak

U ovom radu obrađena je opsežna tema baroka u Sinju: oslobađanje od osmanlijske vlasti, njeno naseljavanje, stvaranje upravnog i vojnog uređenja do urbanizacije, postanak varoša i stvaranje marijanskog svetišta i kulta Čudotvorne Gospe Sinjske oko kojeg je bio organiziran svjetovni i profani život. Barok u Sinju ostvaren je u fortifikacijskoj arhitekturi bastionskog oblika (Sinjska Tvrđava, utvrda Kamičak, konjanička vojarna Kwartiri) te u sakralnoj arhitekturi Crkve Gospe Sinjske unutar koje se izdvajaju barokni oltar sa slikom Gospe Sinjske. Od nearhitektonskih elemenata izdvajaju se srebreni okvir iz 1748. godine na Gospinoj slici te monumentalni tron za izlaganje Svetootajstva.

Ključne riječi: barok, fortifikacijska arhitektura, profana arhitektura, sakralna arhitektura, Sinj, slika Čudotvorne Gospe Sinjske

BAROQUE IN SINJ

Abstract

This paper deals with the extensive baroque theme in Sinj; liberation from Ottoman rule, its settlement, the creation of administrative and military organization to urbanization, the establishment of towns and the creation of the Marian shrine and cult of the Miraculous Lady of Sinj around which secular and profane life was organized. The Baroque in Sinj was realized in the bastion-shaped fortification architecture (Fortress of Sinj, Kamičak Fort, Kwartiri Equestrian Barracks) and in the sacral architecture of the Sanctuary of the Miraculous Lady of Sinj, within which a Baroque altar with the image of Miraculous Lady of Sinj stands out. Among the non-architectural elements, the silver frame from 1748 in the Miraculous Lady of Sinj painting and the monumental throne for exhibiting the Sacrament stand out.

Key words: baroque, fortification architecture, profane architecture, sacral architecture, Sinj, painting of the Miraculous Lady of Sinj

SVEUČILIŠTE U SPLITU

FILOZOFSKI FAKULTET

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

kojom ja **Karmen Budimir**, kao pristupnik za stjecanje zvanja sveučilišnog prvostupnika **Povijesti i Povijesti umjetnosti**, izjavljujem da je ovaj završni rad rezultat isključivo mogega rada, da se temelji na mojim istraživanjima i oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i literatura. Izjavljujem da ni jedan dio završnog rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranog rada, stoga ne krši ničija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio ovoga završnoga rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Split, 23. rujna 2020.

Potpis:

Karmen Budimir

Izjava o pohrani završnoga rada u Digitalni repozitorij Filozofskog fakulteta u Splitu

Studentica: Karmen Budimir

Naslov rada: Barok u Sinju

Znanstveno područje: Humanističke znanosti

Znanstveno polje: Povijest umjetnosti

Vrsta rada: Završni rad

Mentorica rada: prof. dr. sc. Ivana Prijatelj Pavičić

Članovi Povjerenstva (akad. stupanj i zvanje, ime i prezime):

doc. dr. sc. Ivana Čapeta Rakić

red. prof. u trajnom zvanju dr. sc. Ivana Prijatelj Pavičić

doc. dr. sc. Silva Kalčić

Ovom izjavom potvrđujem da sam autorica predanog završnog/diplomskog rada i da sadržaj njegove elektroničke inačice u potpunosti odgovara sadržaju obranjenog i nakon obrane uređenog rada. Slažem se da taj rad, koji će biti trajno pohranjen u Digitalnom repozitoriju Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Splitu i javno dostupnom repozitoriju Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu (u skladu s odredbama *Zakona o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju*, NN br. 123/03, 198/03, 105/04, 174/04, 02/07, 46/07, 45/09, 63/11, 94/13, 139/13, 101/14, 60/15, 131/17), bude:

- a) u otvorenom pristupu
- b) dostupan studentima i djelatnicima FFST-a
- c) široj javnosti, ali nakon proteka 6 mjeseci / 12 mjeseci / 24 mjeseca (zaokružite odgovarajući broj mjeseci).

U slučaju potrebe (dodatnog) ograničavanja pristupa Vašem ocjenskom radu, podnosi se obrazloženi zahtjev nadležnomu tijelu u ustanovi.

Mjesto, nadnevak: Split, 23. rujna 2020.

Potpis studentice:

Karmen Budimir